

LIETUVOS RESPUBLIKOS
ŠVIETIMO IR MOKSLO MINISTERIJA
PEDAGOGIKOS INSTITUTAS

LIETUVOS
BENDROJO LAVINIMO
MOKYKLOS
**BENDROSIOS
PROGRAMOS**

I-X klasės

LITPOS
VILNIUS
1997

UDK 373 (474. 5)
Li 228

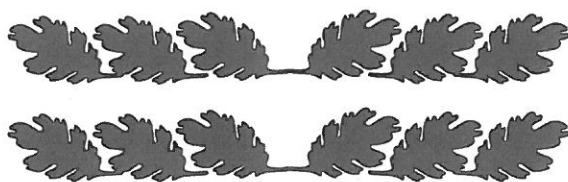
Lietuvos Respublikos
švietimo ir mokslo ministerijos kolegijos patvirtinta
1996 06 27, Nr. 48

Redakcinė komisija:
Žibartas JACKŪNAS, Darius KUOLYS, Meilė LUKŠIENĖ

ISBN 9986-03-321-7

© Pedagogikos institutas, 1997
© Lietuvos Respublikos
švietimo ir mokslo ministerijos
Leidybos centras, 1997
© Sudarymas Ž. Jackūnas,
D. Kuolys, M. Lukšienė, 1997

MOKYKLOS SAMPRATA

BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOS PASKIRTIS

Švietimo sistema yra viena iš reikšmingiausių krašto kultūros ir visuomenės raidos grandžių. Švietimo sistemos tobulinimas gali būti suvokiamas kaip piliečių visuomenės, šiuolaikinės lietuvių tautos savikūros būdas. Bendrojo lavinimo mokyklai šiame procese tenka išskirtinis vaidmuo.

Lietuvos bendrojo lavinimo mokykla – savarankiška, demokratiškai organizuota, humanizmo principais ir bendrosiomis žmogaus vertybėmis savo gyvenimą grindžianti, išsikeltų ugdymo tikslų siekianti mokinių, jų tėvų ir mokytojų bendruomenė. Bendruosius mokyklos veiklos principus, tikslus, uždavinius ir vertybinius orientyrus nusako Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, Bendrojo lavinimo mokyklos nuostatai, Lietuvos švietimo koncepcija, Bendrosios programos. Šiais dokumentais remdamosi, į mokinių poreikius atsižvelgdamos, mokyklų bendruomenės kuriasi savas mokyklų sampratas, įgyvendina individualias veiklos programas.

Mokykla rūpinasi sėkminga asmens ir visuomenės plėtra. Savo veikloje ji atsižvelgia ir į asmens, ir į visuomenės reikmes, stengiasi šias reikmes derinti. Prieštaringoje pokomunistinėje tikrovėje mokykla tampa veikli ir įtakinga Lietuvos visuomenės ir jos kultūros kaitos dalyvė, esmingų atsinaujinimo procesų iniciatorė. Tad *šiandieninei mokyklos bendruomenei itin svarbu įgyti visuomeninės ir kultūrinės atsakomybės sąmonę. Būdamą savarankiška, mokyklos bendruomenė siekia partneriško, dialogiško ryšio su visuomene. Šiame dialoge ji nuosekliai gina modernios lietuvių visuomenės viziją, demokratijos principus, dorinius ir pilietinius idealus.* Ji padeda augančiam žmogui kurtis vertybines nuostatas, ugdo jo galias priešintis cinizmui, doriui, tautiniam bei pilietiniam nihilizmui, kitoms visuomenę dehumanizuojančioms tendencijoms.

Ugdydama pilietiškumą, patriotizmą, demokratinio gyvenimo įgūdžius, kūrybingai puoselėdama tautinės kultūros tradicijas, padėdama pažinti ir susidaryti vertybines nuostatas, *mokykla talkina modernios lietuvių tautos, atviros visuomenės ir demokratinės valstybės kūrimuisi.* Kita vertus, rengdama asmenį laisvam ir atsakingam gyvenimui, padėdama jam išplėtoti kūrybos galias bei gebėjimus, ji įprasmina Lietuvos valstybingumą.

Atsižvelgdama į dabarties žmogaus ir visuomenės raidos tendencijas, bendrojo lavinimo mokykla siekia išugdyti nuostatas ir gebėjimus:

- logiškai, kritiškai, konstruktyviai mąstyti, argumentuotai rinktis, išmintingai apsispręsti;
- mokytis visą gyvenimą, siekti pažinti bei suprasti save patį, gyvenimą ir pasaulį, nuolat plėsti bendrą kultūrinę, socialinę ir profesinę kompetenciją;
- gyventi kartu su kitais – būti solidariam savo tautos nariui, darniai bendrauti ir bendradarbiauti su įvairių visuomenių bei kultūrų žmonėmis;

- atsakingai, kompetentingai veikti – savo aplinkos, pasirinktos profesijos, visuomenės kultūrinio, ūkinio bei politinio gyvenimo srityse;
- išmintingai ir garbingai gyventi, prasmingai būti.

Visas bendrasis ugdymas yra orientuotas į vaiką, jaunuolį, jaunuolę, jų poreikius ir gebėjimus. Mokykla padeda asmeniui maksimaliai išskleisti individualias kūrybos galias ir gebėjimus tenkindama jo įgimtas reikmes: savirealizacijos – savęs įprasminimo, laisvės, meilės ir pagarbos, kūrybos, tvarkos ir darnos poreikius.

Bendrojo lavinimo mokykla – ne vien gyvenimui rengianti, bet ir vaiko, jaunuolio, jaunuolės gyvenimo institucija, sergstinti savitas vaikystės ir jaunystės vertybes. Tai visiems visuomenės rūpesčiams, džiaugsmams ir klausimams atviras kultūros židinys, kuriame skleidžiasi visapusiškas vaikų ir jaunuolių gyvenimas. Konfliktiškoje tikro gyvenimo aplinkoje brandinama kūrybingai tikrovės prieštaravimus įveikti pasiryžusi, vidinės darnos ir darnos su pasauliu siekianti asmenybė.

1. Mokyklos veiklą grindžiančios vertybės ir principai

Lietuvos mokykla puoselėja bei padeda asmeniui atskleisti ir suprasti bendrąsias žmogaus vertybes: asmens, jo sąžinės ir minties laisvę, artimo meilę, prigimtine žmonių lygybę, solidarumą, toleranciją, pagarbą tiesai ir išminčiai bei jomis grįsti savo gyvenimą.

Mokyklos veikla remiasi humaniško, demokratiško, tautiško ir atsinaujinimo principais.

Mokykla išpažįsta nelygstamą žmogaus vertingumą, jo pasirinkimo laisvę ir dorinę atsakomybę. Ji ugdo asmens sąžinę, laisvės ir garbės supratimą, padeda įgyti laisvo ir garbingo gyvenimo įgūdžių. Ji puoselėja artimo meilę ir žmonių brolybę. Mokykla padeda asmeniui tapti atsakingam už save ir artimuosius, prisiimti atsakomybę už tautinę ir pasaulio žmonių bendruomenę. Ji ugdo pagarbą tiesai kaip nelygstamai gyvenimo vertybei, moko nuosekliai ir atkakliai tiesos ir išminties siekti.

Mokykla ugdo vaikų ir jaunuolių gebėjimą grįsti gyvenimą įsisažmonintomis demokratijos vertybėmis. *Ji kuria demokratinius santykius ir skatina jų laikytis bendruomenės vidaus gyvenime. Ji stengiasi atsižvelgti į kiekvieno vaiko, jaunuolio, jaunuolės interesus ir poreikius, sudaryti sąlygas kiekvienam mokiniui kūrybiškai perimti kultūrinę patirtį, išplėtoti savo gebėjimus, intelektinę įžvalgą, kūrybos galias, bendravimo ir bendradarbiavimo įgūdžius. Bendrojo lavinimo mokykla yra prieinama visiems Lietuvos vaikams ir jaunuoliams.*

Mokykla puoselėja mokinių dorą kaip būtiną demokratinės gyvensenos pagrindą. Ji moko kasdieninėje bei būsimoje profesinėje, politinėje, ūkinėje veikloje remtis sąžiningai pasirinktais doriniais principais.

Mokykla teigia prigimtine žmonių lygybę, ugdo žmonių lygiateisiškumo supratimą, pagarbą tesėtumui. Ji sergsti lyčių lygybę, skatina mergaičių ir merginų lygiateisiškumą. Ji ugdo skirtingų grupių ir grupuočių solidarumą.

Mokykloje puoselėjama intelektinė laisvė ir tolerancija. Mokiniai skatinami atsakingai naudotis sąžinės ir minties laisve, kritiškai vertinti tradicinę gyvenseną, toleruoti kitas kultūras ir gyvenimo būdus.

Lietuvos mokykla yra įsipareigojusi tautos kultūrai. Ji rūpinasi tautinės tapatybės išsaugojimu, tautos kultūros kūrybiniu pajėgumu ir jos istoriniu tęstinumu. Mokykla skatina pagarbą ir

pasitikėjimą krašto tradicijomis, sykiu ji ugdo gebėjimą išvelgti vidinį tradicijos prieštarumą ir polilogiškumą, nuolat atsižvelgti į šiandieninės civilizacijos raidos tautinei kultūrai keliamus uždavinius ir kūrybingai tradicines vertybes plėtoti.

Lietuvos mokykla puoselėja daugiasluoksnę ir daugialytę, konfesinių ir tautinių mažumų patirtimi praturtintą krašto kultūrą, *gerbia tautos kultūrų įvairovę, skatina vidinį Lietuvos kultūros polilogiškumą.* Ji padeda pažinti tautos būdą ir jo raiškos formas, išvelgti silpnąsias ir stipriąsias jo savybes, suprasti tautos gyvenimos savitumą bei tautos kultūros vaidmenį žmonijos kultūrų pasaulyje.

Mokykla padeda *pažinti pamatines krikščionybės bei kitų religijų vertybes*, suprasti jų svarbą sprendžiant šiuolaikinio pasaulio problemas, kuriantis autentišką asmens pasaulėžiūrą.

Mokykla yra atvira nuolatinei kaitai, ji visada pasirengusi kritiškai ir kūrybiškai perimti naują patirtį, ta kryptimi orientuodama ir mokinius, mokines. Mokydama priimti mokslinių, technologinių, kultūrinių ir ūkinių gyvenimo naujovių iššūkių, mokykla brandina jaunimo pastangas atsispirti dehumanizuojančioms postindustrinio pasaulio tendencijoms, ugdo siekį išsaugoti universalias doros normas, laiduoti krašto kultūrinės tradicijos tąsą.

Mokykla atskleidžia bendrųjų žmogaus vertybių universalumą, amžinas, pastovias jų prasmes. Ji parodo, kaip šios vertybės lemia mūsų asmeninį ir visuomeninį gyvenimą. Sykiu mokiniams padedama suprasti istorinę tradicinių vertybių kaitą, skirtingoms visuomenėms būdingas vertybines nuostatas. Mokiniai skatinami išvelgti dėl nevienodų dorovinių požiūrių kylančius konfliktus, juos kritiškai įvertinti ir spręsti dialogu.

Mokykla ugdo supratimą, kad visi žmonės yra lygūs, kad žmogaus orumas yra nepažeistinas. Ji stiprina tikėjimą kiekvieno asmens unikalumu ir jo galia tobulėti. Ji puoselėja pagarbą asmeniui žmonių savitumui, teigdama, kad šis savitumas daro visuomenę turtingesnę ir įvairesnę. *Mokykla diegia viltį, kad yra įmanoma siekti tauresnių, artimo meile grindžiamų žmonių tarpusavio ryšių, kad žmonių tarpusavio bei žmonių ir gamtos santykiai gali būti tobulinami.*

2. Pagrindiniai ugdymo tikslai ir uždaviniai

Bendrojo lavinimo mokyklos tikslus lemia dabarties žmogui kylantys vis sudėtingėjančio gyvenimo uždaviniai, šiandieninė Lietuvos visuomenės būklė, pagrindiniai jos raidos siekiai, Europos bei pasaulio kultūrinio, ūkinio, technologinio ir politinio gyvenimo tendencijos. Šios aplinkybės *įpareigoja mokyklą siekti kur kas aukštesnio bendrojo visuomenės kultūrinio lygio. Taigi – brandžių vertybinių nuostatų, naujų žinių, mąstymo ir veiklos gebėjimų.*

Mokykla siekia išugdyti asmenį, pajėgų savarankiškai bei kartu su kitais spręsti savo ir visuomenės gyvenimo problemas, pozityviai keisti pokomunistinę Lietuvos tikrovę, kūrybingai atsakyti į šiuolaikinio pasaulio iššūkius, gebantį įprasminti savo gyvenimą prieštaringoje dabarties tikrovėje. Šį pagrindinį veiklos tikslą mokykla sieja su bendraisiais visuomeniniais ir kultūriniais savo darbo uždaviniais.

Pokomunistinė Lietuva, atgaivindama ir kūrybiškai plėtodama Europos kultūros ir demokratines politinio bei ūkinio gyvenimo tradicijas, tautinį tapatumą laiduojančias vertybes, ištraukdama į kultūrinę ir technologinę šiuolaikinio pasaulio raidą, kuria modernią Lietuvos tautą – savarankią, kūrybingą, atsakingai bendradarbiauti gebančią pasaulio tautų bendrijos dalyvę. Šiam siekiui talkindama bendrojo lavinimo mokykla padeda jaunuomenei įsisąmoninti pamatines demokratijos vertybes ir principus, ugdo naują politinį, ūkinį ir techninį raštingumą, brandžią dorinę kultūrą, demokratinius politinės gyvenimos įgūdžius.

Svarbus dabarties mokyklos uždavinys – spartinti Lietuvos tautos kaip demokratinės ir solidarios politinės bendruomenės kūrimąsi. Mokykloje dedami pagrindai piliečių bendruomenei, gebančiai sąmoningai numatyti strateginius savo raidos tikslus ir jų bendromis sutelktinėmis pastangomis siekti, pajėgiančiai valingai ir atsakingai kurtis savo istorinį likimą.

Mokyklos siekis – atvira, dinamiška, polilogiška ir tolerantiška, ne hierarchiniais pavaldumo, bet horizontaliais partnerystės ryšiais, laisva asmens iniciatyva grindžiama Lietuvos visuomenė, pajėgianti kūrybingai plėtoti krašto kultūros tradicijas, perimti modernią technologinę patirtį, drąsiose naujovių paieškose išsaugoti universalias dorines normas ir tautinę tapatybę.

Bendrojo lavinimo mokykla, brandindama ekologinę sąmonę, *deda pamatus visuomenei, sugebančiai darniai gyventi jai skirtoje gamtinėje aplinkoje, deramai ja rūpintis ir tobulinti.*

Lietuvos mokyklos uždavinys – talkinti taikios ir darnios Europos kūrimuisi. Bendrasis lavinimas įgyja bendrą Europos dimensiją: jis ugdo Europos tautų sambūviui būtiną kalbinio, kultūrinio, ūkinio, technologinio, teisinio bei politinio bendravimo ir bendradarbiavimo kultūrą, atsakomybės už bendrą Europos likimą sąmonę. *Perteikdama ir plėtodama tradicines Europos kultūros vertybes, mokykla padeda išsergėti ne tik Lietuvos, bet ir Europos kultūrinę tapatybę.*

Mokykloje vaikams ir jaunimui atskleidžiamos pagrindinės postindustrinio pasaulio raidos tendencijos, globalios tarptautinės bendruomenės problemos, brandinami šių problemų sprendimo įgūdžiai. *Bendrasis lavinimas padeda ugdyti Lietuvos tautą, solidarią su pasaulio tautų bendrija, rengia jos narius kompetentingam ir atsakingam gyvenimui tarptautine plotme.*

Bendradarbiaudama su tėvais, bendrojo lavinimo mokykla ugdo savarankų, laisvei pajėgų, atsakingai savo gyvenimą kurtis gebantį žmogų. Šito siekdama, ji augina tvirtus dorinius pagrindus ir savarankių pasaulėžiūrą turinčius, visapusiškai išsilavinusius, bendrauti ir bendradarbiauti gebančius, pilietiškai sąmoningus, atsakingus, tvirto charakterio, toliau mokytis ir dirbti pasirengusius, kultūriškai ir ekologiškai susipratusius, kūrybingus ir darnos siekti pajėgiančius jaunuolius ir jaunuoles.

Doriniai pagrindai ir humaniška savarankiška pasaulėžiūra. Bendrasis ugdymas padeda asmeniui kurtis tvirtus dorinius pagrindus ir savarankišką, nuoseklią, humanizmo vertybėmis pagrįstą pasaulėžiūrą. Jis siekia mokiniams atskleisti gyvenimo ir pasaulio prasmes kaip jų asmeninės patirties dalykus.

Mokykla žvelgia į mokinius kaip į savarankius ir moralius asmenis, atsakingus už savo sprendimus ir veiksmus, gebančius ieškoti tiesos ir atitinkamai elgtis bei veikti. *Ji kryptingai puoselėja žmogaus savigarbą ir orumą, brandina vaikų ir jaunuolių supratimą, kad jie yra pašaukti ir gebantys savarankiškai ir atsakingai kiekvienas savo gyvenimą kurti, remdamiesi kūrybiškai perimta įvairiopa tautos ir žmonijos patirtimi, grįsdami jį bendrosiomis žmogaus vertybėmis ir humanizmo principais.*

Padedama vaikui, jaunuoliui, jaunuolei suprasti save, visuomenės gyvenimą ir pasaulį. Mokykla skatina gyvenimo prasmės paieškas, talkina siekiui įprasminti asmeninį gyvenimą.

Mokykla turi atsakyti į vaikystei ir jaunystei svarbų gyvenimo prasmės poreikį. *Atvirai ir nuoširdžiai svarstydama žmogaus gyvenimo paskirties, uždavinių ir atsakomybės klausimus, ji siekia padėti kiekvienam mokiniui, mokinei suvokti, išreikšti ir spręsti savo gyvenimo problemas: atskleisti savo pašaukimą, pasirinkti autentišką ir sąžiningą gyvenimo būdą, vertybinius gyvenimo orientyrus.*

Bendrasis ugdymas, sudarydamas sąlygas mokiniams pažinti pačius save ir pasaulį, *atskleidžia idealų esmę, bendrąsias žmogaus vertybes ir moko jas paversti tikrove taip, kad jos būtų galin-ga visuomenės gyvenimą kuriančia jėga.* Padėdamas asmeniui kurtis dorinės kultūros pagrindus ir savarankišką pasaulėžiūrą, *bendrasis ugdymas siekia minties ir gyvenimo, mąstysenos ir gyven-senos vienovės.*

Visapusis išsilavinimas*. Bendrasis ugdymas stengiasi suteikti gerą ir visapusi šiuolaikinį išsilavinimą, kuris padėtų jaunuoliui, jaunuolei tapti darnia bei visuomenėje savarankiška asmenybe. *Visapusis išsilavinimas, t.y. bendrasis asmens kultūros lygmuo*, privalo laiduoti tą kultūrinę kompetenciją, kuri įgalintų žmogų adekvačiai save vertinti ir kompetentingai veikti. Visapusis bendrasis išsilavinimas – tai įsigijimas konkrečių ir susistemintų žinių, kryptingų gebėjimų ir įgūdžių, kurie leistų asmeniui perprasti individualias ir visuomenines gyvenimo problemas bei jas išmintingai spręsti. Tai sykiu įsigijimas tokių nuostatų, savybių ir vertybių, kurios daro bendrą žmonių gyvenimą sėkmingesnį, darnesnį ir tauresnį.

Visapusis išsilavinimas įvesdina žmogų į kultūros ir visuomenės pasaulį, padeda jam tapti savarankiu, konstruktyviu bei solidariu visuomenės ir brandžiu bei kūrybingu kultūros nariu.

Mokykla siekia tokio vaikų ir jaunimo ugdymo, kuris plėtotų visas asmens kūrybines galias ir gebėjimus: intelekto ir jausmų galias, dorinę jauseną, savimonę ir elgseną, literatūrinius, muzikinius, dailės ir teatrinius, techninius ir ūkinius gabumus, kūno galias. *Ji sudaro mokiniams sąlygas perimti šiuolaikinių visuomenės ir gamtos mokslų žinių pagrindus, pradinius techninius ir technologinius, praktinės veiklos įgūdžius, Europos religinę ir filosofinę patirtį, perprasti pagrindines politines ideologijas ir ekonomines teorijas, įgyti estetinę nuovoką ir Europos žmogui reikalingus kalbinės komunikacijos gebėjimus, istoriškai pagrįstą Vakarų kultūros supratimą.* Mokydama pažinti ir laisvai vertinti praeitį bei dabartį kaip ateities kūrimą, mokykla brandina istorinę, kultūrinę ir ekologinę mokinių sąmonę, padeda įgyti reikiamą socialinę kompetenciją. Bendrasis išsilavinimas glaudžiai sietinas su praktine veikla. Jo paskirtis – išmokyti išmintingai veikti.

Mokykla atskleidžia įvairių pažinimo sričių sąsajas pabrėždama visuomenės ir gamtos, kultūros ir natūros ryšių sisteminių pobūdį. Stengdamasi išsaugoti kiekvieno mokomojo dalyko savitumą, ji sykiu padeda mokiniui, mokinei susieti dalykų žinias į tvarkingą visumą. Tik tvarkingos žinios išmoko asmenį mokytis, padeda jam išvengti informacinio ir įspūdžių chaoso, leidžia eiti nuosekliu pažinimo keliu. *Tad bendrąjį išsilavinimą teikiančios žinios turi būti rūpestingai atrinktos, kad pasaulis jį pažįstančiam asmeniui skleistųsi kaip sąryšinga tikrovė. Šito siekiant, mokymą būtina planuoti atsižvelgiant ne į tradicines dalyko ribas, bet į jo teikiamų žinių svarbą ugdant vientisą asmens pasaulėvaizdį ir bendrą gyvenimo klausimų supratimą.*

Visi mokomieji dalykai yra vienodai svarbūs bendrajam išsilavinimui. Turėdami savitus uždavinius, jie leidžia siekti ir bendrų prioritetinių bendrojo lavinimo tikslų: išugdyti loginį, kritinį ir kartu konstruktyvų mokinių mąstymą, padėti mokiniams įvaldyti pagrindinės asmens raiškos priemones – raštą, žodį, vaizdą, garsą, išmokyti mokinius savarankiškai dirbti ir atsakingai veikti. Bendrasis išsilavinimas suteikia mokiniams įgūdžių bei įpročių tikrovę analizuoti ir jos problemas spręsti. Šitaip padedama vaikinams ir merginoms atrasti savo vietą sudėtingame ir sparčiai kintančiame pasaulyje, suprasti dabarties visuomenei būdingus pokyčius ir juos aktyviai įtakoti.

Svarbi bendrojo išsilavinimo dalis – estetinė asmens kultūra. Mokykla puoselėja estetinę mokinių nuovoką, ugdo grožio pajautą. Vaikai ir jaunuoliai mokomi pastebėti, išgyventi ir vertinti žmogaus kūrinių bei pasaulio grožį.

Bendrasis išsilavinimas įvesdina jaunuolius į kultūros ženklų pasaulį, leidžia jiems gyventi kultūros erdvėje kūrybingai ir atsakingai. Šito siekdama mokykla išplėtoja mokinių gebėjimus vartoti pagrindines raiškos priemones. Žodinė, rašytinė, vaizdinė ir garsinė raiška – nuolatinių, sistemingų ir įvairių mokymo pratybų dalykas. *Mokiniai išmokomi suprasti, interpretuoti ir kurti žodinius bei rašytinius tekstus, vaizdus bei jų sistemas, sieti žodį, raštą ir vaizdą į darnią*

* Išsilavinimo terminą vartojame įprastine prasme – tai ugdymosi rezultatas, išsiugdymas, apimantis ne vien išsilavinimą, bet ir visų kitų žmogaus kūrybinių galių brandą.

visumą. Siekiama, kad vaikai ir jaunuoliai gebėtų žiūrėti į teikiamus tekstus ir vaizdus ne pasyviai, bet juos analizuodami ir kritiškai vertindami, pajėgdami atsisipirti galimoms manipuliacijoms. Mokiniam padedama perprasti ženklų funkcionavimą kultūroje, jie mokosi įvairiais kultūros ženklais reikšti savo asmeninę patirtį, palaikyti ryšį su tradicija ir kitais žmonėmis.

Mokykla moko savarankiškai žinių ieškoti remiantis šiuolaikinėmis technikos priemonėmis, jas kritiškai vertinti, sisteminti ir išmintingai vartoti kasdieninėje veikloje. Mokykla siekia išmokyti naudotis naujomis ryšių technologijomis, šiuolaikinėmis informacijos bazėmis.

Mokyklos veikla grindžiama nuostata, kad *informacija yra bendra visuomenės nuosavybė ir neatskiriama bendrojo lavinimo dalis. Mokykla turi būti atvira įvairiems žinių šaltiniams ir naujoms techninėms bei technologinėms žinioms.* Šis mokyklos siekis padeda mažinti žmonių kompetencijos skirtumus, išvengti nedemokratinio manipuliavimo ir visuomeninės nelygybės.

Bendrasis išsilavinimas privalo duoti asmeniui bendrus atramos taškus, kurie leistų žmonėms bendrauti peržengiant įvairių kultūros ir mokslo sričių barjerus. Mokyklos duodami informaciniai atramos taškai sudaro galimybę ne tik specialistams, bet ir visiems žmonėms dalyvauti primant visuomenės gyvenimui svarbius sprendimus. Bendros atraminės žinios sykiu yra ir Lietuvos demokratinės pilietinės bendruomenės narių tautinio bendravimo pagrindas. *Mokykla perduoda bendrą kultūrinę ir politinę informaciją, laiduojančią demokratinę visuomenės gyvenimą bei pilietinę ir tautinę jos narių atsakomybę.*

Bendrasis išsilavinimas taip pat apima šiuolaikiniam tarptautiniam bendradarbiavimui būtiną kultūrinį, mokslinį, ūkinį ir politinį raštingumą. Mokykla siekia suteikti jaunuoliams ir jaunuolėms žmonių jungiančią tarptautinę žinių kultūrą, neatsiedama šiuolaikinio pažinimo nuo tradicinių krašto ir Europos vertybių.

Gebėjimas bendrauti ir bendradarbiauti. Mokykla moko gyventi drauge. Ji stiprina žmonių tarpusavio ryšius, brėžia darnios ateities visuomenės viziją ir ragina jos siekti. Mokykla ugdo bendrauti ir bendradarbiauti pasirengusius ir gebančius asmenis. *Ji padeda vaikams ir jaunuoliams įveikti rūpinimąsi vien savimi, puoselėja jų ryžtą, galias ir įgūdžius padėti kitiems, rūpintis kitais. Ji brandina asmens atsakomybę ne tik už save, bet ir už kitą asmenį bei bendruomenę, kryptingai ugdo socialinį jautrumą.*

Mokiniai mokomi pažinti bei pripažinti kito asmens savitumą ir nelygstamą vertingumą, grįsti savo santykius su kitais žmonėmis artimo meile, pagarba ir teisingumu.

Ugdomi mokinių gebėjimai išklaudyti kito nuomonę, suprasti ją grindžiančius argumentus, siekti susitarimo. Brandinami dialogiškai mokinių santykiai su kitais žmonėmis ir žmonių grupėmis. Formuojama visuomeninė mokinių elgsena, ugdoma jų socialinė kompetencija.

Vaikams ir jaunuoliams padedama suprasti darniam žmonių bendruomenės gyvenimui būtinas taisykles, ugdomi įgūdžiai šiomis taisyklėmis remtis kasdieninėje veikloje.

Lietuvos mokykla kuriama kaip dirbančių žmonių bendruomenė, ugdanti visuomeninius mokinių įgūdžius. Mokyklos veikla grindžiama visų bendruomenės narių bendravimu ir bendradarbiavimu. Mokiniai mokomi sutelktinėmis pastangomis siekti bendrų tikslų ir uždavinių. Jie skatinami kartu spręsti bendras problemas, numatyti ir suprasti savo veiksmų bei sprendimų pasekmes kitiems žmonėms ir bendruomenei, mokomi remtis savo ir bendrų sprendimų rezultatais.

Atsiverdama visuomenės gyvenimui, mokykla *stengiasi įveikti jaunimo gyvenimo ir kultūros uždarumą.* Supažindindama su svarbiausiomis suaugusiųjų problemomis, padedama mokiniams dalyvauti šias problemas svarstant ir sprendžiant, ji skatina aktyvų mokinių dalyvavimą vietinėje bendruomenėje. *Mokykla siekia atrasti pusiausvyrą tarp gerbtino jaunuolių gyvenimo savitumo ir jų atvirumo bendriems visuomenės klausimams. Ji stengiasi stiprinti kartu dialogą.*

Bendra mokyklos veikla yra neribojama amžiaus ir klasių skirtumų. *Jokia grupė mokykloje negali būti izoliuota nuo bendrų rūpesčių.*

Pats mokyklos gyvenimo būdas ugdo pareigos suvokimą, padeda vaikams, jaunuoliams, jaunuolėms sąmoningai prisiimti visuomeninių įsipareigojimų. Mokiniai mokomi daryti savarankiškus sprendimus, įveikti sunkumus ir krizines gyvenimo situacijas, įžvelgiant ir įvertinant savo sprendimų pasekmes kitiems žmonėms.

Visuomeninį ir dorovinį mokinių sąmoningumą mokykla ugdo glaudžiai bendradarbiaudama su tėvais ir vietine bendruomene. Šeima ir vietinė bendruomenė – itin svarbus mokinių visuomeninio gyvenimo patirties šaltinis, vaikų ir jaunuolių socializacijos veiksnys. Darni mokyklos veikla turi remtis ne tik tėvų, mokytojų ir mokinių, bet ir tėvų tarpusavio bendradarbiavimu.

Mokykla kuriama kaip veiklus vietinės bendruomenės kultūros židinys, stiprinantis ryšius tarp mokinių, mokytojų, tėvų ir kitų vietinės bendruomenės narių. Siekdama visuomeninio ugdymo tikslų, mokykla bendradarbiauja su kitomis vietos švietimo, kultūros, mokslo, administracinėmis savivaldos institucijomis bei būsimais vietiniais mokinių darbdaviais.

Mokiniams padedama pažinti ir suprasti realias visuomenės gyvenimo problemas, ugdomi jų gebėjimai ir įgūdžiai drauge su kitais šias problemas kompetentingai spręsti. Mokykla skatina įžvelgti asmenines ir bendruomenės klaidas, suprasti jų priežastis, gebėti jas taisyti bei jų išvengti ateityje. Vaikams, jaunuoliams diegiamas visuomeninės darnos, tautinio ir bendro žmonių solidarumo siekis, brandinamas jų ryžtas įveikti pokomunistinės visuomenės ydas ir prieštaravimus, atsispirti dehumanizuojančioms šiandieninės civilizacijos tendencijoms, kurti demokratinį krašto gyvenimo būdą.

Pilietinis sąmoningumas. Bendrojo lavinimo mokykla ugdo sąmoningus, demokratinę Lietuvos visuomenei ir valstybei įsipareigojusius piliečius ir pilietes. Šito siekdama, ji padeda mokiniams:

- *pažinti, suprasti ir perimti Lietuvos tautos istorinį bei kultūrinį palikimą, išsiugdyti meilę tėvynei, tautinį tapatumą ir tautinę savimone;*
- *pažinti ir suprasti visuomeninės raidos tendencijas, demokratinės visuomenės prigimtį, jos gyvenimo principus, normas ir taisykles, demokratinio gyvenimo sunkumus ir prieštaravimus;*
- *suvokti demokratiją kaip nuolat kintantį ir visuomenės pastangomis tobulinamą gyvenimo būdą;*
- *susidaryti demokratinėi gyvensenai būtinas vertybines nuostatas, susikurti dorinės kultūros pagrindus;*
- *įgyti gebėjimų ir praktinių įgūdžių, būtinų demokratiniam bendravimui, kompetentingam visuomenės gyvenimo problemų sprendimui, nuosekliam demokratinės gyvensenos kūrimui;*
- *įgyti ryžto pavojaus atveju ginti savo tėvynės laisvę ir nepriklausomybę;*
- *išsiugdyti brandžią valstybinę sąmonę;*
- *įgyti Europos ir pasaulio piliečio savimone.*

Ugdomas mokinių ryžtas nuolat ieškoti dermės tarp asmens, visuomenės ir valstybės interesų, sąmoningai spręsti asmeninės laisvės ir visuomeninės atsakomybės įtampos problemas. Mokiniams atskleidžiama asmens laisvės ir tautos laisvės tarpusavio priklausomybė.

Mokykla siekia išauginti jaunuolius ir jaunuoles, norinčius, pasiryžusius ir gebančius gyventi demokratijos sąlygomis: *ne prisitaikančius prie pokomunistinės krašto tikrovės, bet pajėgius šią tikrovę ryžtingai keisti.* Mokiniams padedama suprasti ne tik demokratinės visuomenės gyvenimo principus, dorinius, kultūrinius, teisinius, ideologinius ir ūkinius demokratijos pagrindus, bet ir svarbiausius demokratijos kūrimo uždavinius, jų sprendimo galimybes ir būdus.

Mokykla ugdo demokratinėi gyvensenai būtinas piliečio, pilietės dorines savybes: sąžiningumą, pareigingumą, teisingumą, pagarbą kitam ir artimo meilę, toleranciją, taikingumą ir

solidarumą, pagarbą tautos istoriniam ir kultūriniam palikimui, demokratinės visuomenės vertybėms, meilę tėvynei. Mokiniai mokomi suprasti ir savo gyvenimą grįsti pamatinėmis demokratinės visuomenės bei valstybės vertybėmis: laisve, lygybe, solidarumu, tolerancija, lojalumu demokratinėi tautai bei valstybei.

Vaikams ir jaunuoliams padedama pažinti atviros, demokratinės visuomenės kūrimosi istorinį kelią, antikoje ir krikščionybėje esančias jos ištakas, pagrindinius šios visuomenės bruožus ir gyvenimo principus. Atskleidžiama teisinė demokratinės visuomenės sąranga bei pagrindinės šios visuomenės kultūrinio, politinio ir ūkinio gyvenimo nuostatos. *Mokiniams padedama įsisąmoninti demokratinės valstybės piliečio laisves, teises ir pareigas, suprasti asmens dalyvavimo tautos ir valstybės gyvenime galimybes ir būdus. Vaikai ir jaunuoliai skatinami suprasti politiką kaip esminį asmens ir visuomenės laisvės kūrimo būdą, mokomi išmintingai naudotis politikos priemonėmis.*

Vaikams ir jaunuoliams atskleidžiamos krašto gyvenimo tradicijos, Lietuvos tautos tapatumą lemiančios vertybės, tautos istorinio likimo idėja. Jiems padedama pažinti ir suprasti pagrindines Lietuvos tautos politinio, kultūrinio, visuomeninio ir ūkinio gyvenimo problemas, jų istorinį ir tarptautinį sąlygotumą, sprendimo galimybes ir būdus. *Siekiama, kad mokiniai suvoktų ir gebėtų jausti asmeninę atsakomybę už tautos, valstybės ir demokratijos likimą, kad būtų pasiryžę nepažeisdami bendrujų žmogaus vertybių, remdamiesi demokratinio poveikio būdais ginti tėvynę ir demokratiją. Stengiamasi, kad mokiniams atskleidžiama dramatiška ir tragiška tautos patirtis skatintų ne rezignaciją ir pasyvų išgyvenimą, bet jų ryžtą ir drąsą aktyviai tautos ateitį kurti.*

Mokykla ugdo pilietiniam gyvenimui būtinus bendravimo ir bendradarbiavimo gebėjimus ir įgūdžius. Ji moko remiantis įvairiais informacijos šaltiniais kritiškai vertinti visuomenės ir valstybės gyvenimo reiškinius, susidaryti argumentuotą ir savarankišką nuomonę, rasti tinkamus visuomenės gyvenimo poveikio būdus ir geriausius problemų sprendimus. Mokykla išlavina gebėjimus kompetentingai naudotis demokratinio poveikio priemonėmis (dialogu, diskusija, susitarimu, balsavimu ir kt.). Mokiniai mokomi suprasti, svarstyti ir kelti strateginius Lietuvos raidos tikslus, išvelgti jų tarptautinį sąlygotumą, bendromis pastangomis šių tikslų siekti.

Mokykla siekia būti atvira politinėms, kultūrinėms, technologinėms ir ūkinėms krašto bei tarptautinėms problemoms. Ji skatina išvelgti ir nagrinėti demokratijos kūrimo sunkumus bei demokratijai pavojingas gyvenimo tendencijas, brandina ryžtą ir gebėjimus šias tendencijas įveikti.

Vaikai ir jaunuoliai, jaunuolės supažindinami su *šiuolaikiniais ūkio veikimo ir ūkinės veiklos principais*. Jiems padedama įgyti savarankiškam gyvenimui reikalingus ūkinio raštingumo pagrindus.

Mokykloje įgyjama teisinės demokratinės valstybės samprata. Mokiniams padedama suprasti, kad darnus Lietuvos valstybės gyvenimas remiasi moraline sutartimi. Kiekvienas pilietis yra įsipareigojęs valstybės gerovei, valstybė įsipareigojusi jo ir kitų labui. Valstybė yra piliečių kuriamas ir tobulinamas, ji padeda piliečiams, kai jiems reikia paramos. *Mokykloje ugdomi jaunuolių gebėjimai grįsti valstybės gyvenimą moraline sutartimi, priešintis nomenklatūrinėms valstybės gyvenimo tendencijoms.*

Mokykla padeda mokiniui, mokinei susikurti demokratinę pasaulėvoką ir demokratinę gyvenseną. Sykiu ji brandina supratimą, kad demokratija nėra savaimė duota ir pastovi gėrybė, kad ji – istorinė užduotis, reikalaujanti asmeninės atsakomybės už tautos ir tarptautinės žmonių bendrijos šiandieną ir ateitį, kad ji – pareiga, nuo kurios istorija neatleidžia nė vienos kartos.

Kultūrinė savimonė. *Mokykla deda pagrindus asmeniui išsiugdyti brandžią kultūrinę savimonę. Ji sudaro sąlygas augančiai asmenybei išsiskleisti krašto kultūros erdvėje, kūrybiškai perimant šios kultūros vertybes ir įsipareigojant jos tapatumui bei istoriniam tęstinumui.* Brandinama

mokinio, mokinės nuostata, kad jis, ji yra gimtosios kultūros kūrėjai, atsakingi už šios kultūros likimą.

Mokyklos veikla grindžiama supratimu, kad kiekvienas asmuo ir kiekviena tauta yra savitos ir nelygstamos vertybės, kad jų branda tiesiogiai priklauso nuo kultūros plėtotės. Siekdamas įtakoti tautos raidą, *mokykla orientuojasi į aukštesnį nei vidutinį visuomenės gyvenimo ir kultūros lygį.*

Asmens tapatumą mokykla ugdo atskleisdama paveldimas tautos elgesio ir kultūrinės raiškos formas bei būdus, brandindama tautinę mokinių savimonę. Atverdama krašto ir Europos kultūros palikimą, *ji stiprina vaikų ir jaunuolių pasitikėjimą tradicija, ugdo dialogišką ir kūrybišką santykį su ja. Sykiu mokiniams padedama išvelgti vidinį tradicijos prieštarumą ir polilogiškumą, pozityvių ir negatyvių dabarties naujovių galią. Tradicija mokiniams atskleidžiama kaip kupina vidinių įtampų kultūrinė, mokslinė, techninė ir technologinė, teisinė, visuomeninė, ūkinė ir politinė tautinės ir Europos bendruomenės patirtis. Jos pažinimas ir supratimas turėtų brandinti kūrybinę ir racionalią reformistinę jaunuolių nuostata, padėti jiems išvelgti tautos kultūrinės plėtotės uždavinius šiuolaikinės civilizacijos raidos akivaizdoje. Mokykla kultūros paveldą derina su šiuolaikine informacija taip, kad augantis žmogus gebėtų išsaugoti vidinės darnos jausmą, tautinį ir kultūrinį tapatumą neprarasdamas kūrybos galių ir naujovių išvalgos.*

Mokiniams padedama pažinti Lietuvos kultūros paveldą ir šiandieninės kultūros raidos tendencijas (konstruktyviasias ir destruktivasias) bei kryptis, būdus ir galimybes asmeniškai dalyvauti krašto kultūros gyvenime ir bendroje civilizacijos plėtotėje. Mokykla siekia vaikams ir jaunuoliams suteikti deramą kultūrinę kompetenciją, išugdyti įvairiapusio kultūrinio raštingumo įgūdžius bei kultūrinės raiškos (kalbinės, techninės, mokslinės, literatūrinės, muzikinės, teatrinės, vaizduojamosios ir kitos) gebėjimus.

Mokiniams atskleidžiami Lietuvos ir pasaulio kultūrų ryšiai, parodomas gimtosios kultūros įnašas į pasaulio kultūrų lobyną. *Lietuvos kultūrą padedama suprasti kaip daugialytį, tautinių mažumų patirtimi praturtintą kultūrinį darinį.* Krašto lenkų, žydų, rusų, gudų, karaimų, totorių ir kitos kultūros suvokiamos kaip neatskiriamos bendros Lietuvos kultūros dalys. Mokykla sudaro sąlygas tautinių mažumų kultūros paveldui plėtoti, jų tautiniam tapatumui išsaugoti. Ji padeda pažinti ir suprasti tautinių mažumų gyvensenas, religijas bei kultūras, ugdo dialogiškus Lietuvos kultūrinių grupių tarpusavio santykius. *Brandinamas mokinių supratimas, kad esama skirtingų kalbų, religijų ir skirtingo kultūrinio palikimo lietuvių.*

Mokykla stengiasi įveikti tautinius stereotipus, laiku užkirsti kelių diskriminacijos apraiškas. Ji skatina tarpusavio pagarbą ir toleranciją tarp skirtingos gyvensenos grupių.

Mokykla taip pat ugdo atvirą ir tolerantišką, bet kartu ir orų, partnerišką santykį su kitomis Europos bei pasaulio kultūromis ir religijomis. Ji puoselėja kritišką požiūrį į dvi mūsų visuomenėje raiškias tendencijas: į kultūrinį izoliuotumą, tautinį egocentrizmą bei svetimos masinės kultūros primityvų mėgdžiojimą.

Siekiant mokinius įvesdinti į kultūrą, jiems atskleidžiamas kultūrinis žmogaus gyvenimo sąlygotumas bei žmogaus gyvenimo kultūroje būdai, kultūros reikšmė asmens egzistencijai. Padedama suprasti kalbos vaidmenį asmens ir tautos gyvenime, kultūros ir tautos egzistencijos ryšį, kultūrų sąveikos ir raidos dėsninumus, kultūros tapatumą laiduojančias savybes. Mokiniai supažindinami su istorine Europos ir pasaulio kultūrų bei religinės patirties raida, vertybiniais Vakarų kultūros pagrindais bei svarbiausiomis šiandieninėmis jos raiškos problemomis, Lietuvos ir Vakarų kultūros sąveikos ypatumais. Ugdoma nuostata prisiimti atsakomybę ne tik už savo krašto, bet ir už bendrą Europos kultūros likimą, jos tapatumo išsaugojimą.

Ekologinis susipratimas. Mokiniams padedama tapti ekologiškai susipratusiais žmonėmis. Mokoma pažinti ir suprasti ne tik kultūrinį, bet ir gamtinį žmonių gyvenimo sąlygotumą.

Mokykla atskleidžia įvairiapusių žmogaus ir gamtinės aplinkos ryšius, padeda mokiniams įsisąmoninti, kad nuolatiniai žmonių sprendimai turi įtakos ne tik jiems patiems, bet ir kitiems žmonėms bei aplinkai. Šiandienos sprendimų pasekmės peržengia tautų ir kartų sienas: mūsų gyvenimo būdas veikia mūsų ir mūsų vaikų sveikatą, Lietuvos gamyba kelia taršos pavojų kitoms šalims, mūsų gamybos ir vartojimo atliekos bus rimta problema kitoms kartoms.

Siekama, kad mokiniai suprastų gamtos mokslų ir technologijos naujų laimėjimų santykinumą, išvelgtų ne tik teigiamą, bet ir neigiamą jų įtaką aplinkos pasauliui. Mokslas ir technologija padidina mūsų galimybes kištis į gamtos ir žmogaus gyvenimą. Sykiu šiandieninis gyvenimo būdas sustiprina nenumatomos grėsmingos žmonių įtakos gamtai galimybes. Perteikdama šį supratimą, mokykla skatina išsamesnių gamtos mokslų žinių, aiškesnių dorinių, ekologinių ir politinių sprendimų poreikį. *Mokiniams padedama suprasti, kad su mokslu ir technologija susiję sprendimai turi būti grindžiami išmintinga išvalga ir doriniais principais.*

Mokiniams atskleidžiama ekonomikos, technologijos ir ekologijos sąveika bei jos mūsų amžiui keliami ypatingi moksliniai ir doriniai reikalavimai, ypatinga kiekvieno krašto atsakomybė už bendrą pasaulio ateitį. Mokiniai turėtų įsisąmoninti, kad tolesnė sėkminga žmonijos raida priklauso nuo protingų veiklos apribojimų ir saiko: darni žmonijos plėtotė privalo gamtai sudaryti sąlygas absorbuoti žmonių veiklos padarinius. Mokiniai turėtų gebėti svarstyti aktualiausias Lietuvos ir savo vietovės ekologines problemas, pagal savo išgales dalyvauti jas sprendžiant.

Mokiniai mokomi suprasti įvairius gamtos reiškinius ir procesus, jų tarpusavio ryšius, žmonijos ir gamtos sąveikos ypatumus. *Vaikams ir jaunuoliams padedama siekti išmintingo išvalgumo siejant tarpusavy gamtos mokslų ir etikos, religijos, visuomenės mokslų bei politikos žinias. Ugdomi mokinių gebėjimai numatyti įvairios žmonių veiklos pasekmes, laiku daryti reikiamus sprendimus.* Mokykla skatina vaikų ir jaunuolių tikėjimą solidarumo jėga ir bendrų veiksmų sprendžiant globalines problemas galimybėmis. *Brandinama asmens atsakomybė už aplinkos pasaulį, darnos su gamta jausmas.*

Ekologinis sąmoningumas grindžiamas tiesioginiu gamtos išgyvenimu. Mokiniams padedama išvelgti tėvynės gamtos grožį, patirti paslaptingą gamtos didybę ir gyvenimo džiaugsmą gamtoje.

Atsakingumas ir tvirtas charakteris. Mokykla padeda asmeniui prisiimti atsakomybę už savo gyvenimą. Ji moko garbingai būti prieštaringame dabarties pasaulyje. Mokykla siekia brandinti tvirtą jaunuolių charakterį. Ji padeda įveikti apatiją, nihilizmą, servilizmą, išvengti savigriovos. *Kryptingai ugdoma gera mokinių valia, puoselėjama jų savigarba ir savarankiškumas. Demokratinis gyvenimo būdas, minties ir sąžinės laisvė – tai ne tik pakanta kitų nuomonėms, bet ir drąsa gyventi ir veikti remiantis savo įsitikinimais ir sąžine. Laisvas gyvenimas reikalauja tvirto asmens charakterio, padedančio apginti savo ir kitų teises, oriai įveikti gyvenimo sunkumus, priešintis prievartai ir blogiui.*

Mokykla augina žmogų, pajėgų prisiimti atsakomybę už savo gyvenimą, artimųjų bei bendruomenės likimą. Ji ugdo ryžtą įveikti pokomunistinės visuomenės prieštaravimus, siekti darnesnio ir tauresnio gyvenimo. *Mokykla stengiasi apsaugoti vaikus, jaunuolius, jaunuoles nuo laisvą asmens sklaidą žeidžiančio pokomunistinės tikrovės ir dehumanizuojančių šiuolaikinės civilizacijos tendencijų poveikio ne užsisiklęsdama nuo gyvenimo problemų, bet padedama mokiniams išvelgti šių problemų sprendimo būdus ir galimybes, lavindama visuomeninio gyvenimo įgūdžius.*

Tvirtas jaunuolių charakteris būtinas solidariam visuomenės gyvenimui. *Mokykla skatina mokinių lygybę ir solidarumą su žmonėmis, turinčiais skirtingus gebėjimus, kitokias socialines galimybes, nei dauguma.* Mokiniams padedama suprasti, kad kiekvieną gali ištikti nelaimė, liga, skurdas, netektis ar liūdesys, galintys mus padaryti priklausomus nuo kitų gailėsčio. Mokiniai mokomi nuoširdžiai ir oriai priimti kitų paramą, rūpintis kitais taip, kad nepažeistų jų savi-

garbos. Socialinių disonansų kupinoje pokomunistinėje tikrovėje itin svarbi mokyklos priedermė – *siekti socialinio mokinių solidarumo, išmokyti teikti socialinę paramą artimiesiems.*

Ypatingas dėmesys skiriamas vaikų bei jaunuolių garbės jausmui ir supratimui brandinti. Mokiniam padedama įgyti valios ir ryžto gyventi garbingai sunkumų ir prieštaravimų kupiname šiandienos pasaulyje. Siekiama, kad mokiniai gebėtų įveikti kančias ir gyvenimo negandas nepalūždami ir neprarasdami orumo. Brandinama saikingo ir išmintingo gyvenimo samprata, padedanti atsispirti siauroms vartotojiškoms nuostatomis ir cinizmui.

Ugdyma tvirto bei garbingo charakterio jaunuolius ir jaunuoles, mokykla siekia įveikti komunistinės visuomenės palikimą: žmonių servilizmą, solidarumo ir organizuotumo stoką, fatalizmą ir pasyvumą.

Pasirengimas toliau mokytis ir dirbti. Mokyklos uždavinys – išmokyti mokytis. Ji brandina mokinių nuostatą mokytis visą gyvenimą. *Ji atskleidžia sudėtingo ir sparčiai kintančio darbo ir profesijų pasaulio bei šiuolaikinių visuomenės gyvenimo sąlygų asmeniui keliamus išsilavinimo ir profesinio pasirengimo reikalavimus, parodo nuolatinę šių reikalavimų kaitą.* Mokykla padeda suvokti ateities visuomenę kaip „besimokančią visuomenę“, kurioje asmens gyvenimo sėkmė tiesiogiai priklausys nuo jo gebėjimo mokytis visą gyvenimą.

Bendrojo lavinimo mokykla ugdo mokinius, pajėgius toliau mokytis ir pasirinkti veiklą, darbą ar profesiją. *Vaikai ir jaunuoliai mokomi dirbti savarankiškai ir kolegialiai, jie įgyja sėkmingam darbui būtinų įgūdžių.*

Mokykla turi gebėti pažadinti mokinių motyvaciją mokytis. Ji skatina nuolat sąžiningai ir sumaniai dirbti. Mokiniam sudaromos sąlygos patirti darbo sėkmės džiaugsmą, įgyti pasitikėjimą savo jėgomis, imtis atsakomybės už savo darbo rezultatus.

Mokiniam padedama susidaryti racionalaus darbo metodus, išmokyti planingai ir sistemingai dirbti atsižvelgiant į naujoves bei kintančias aplinkos sąlygas. Jie turėtų gebėti ne tik kaupti žinias, bet ir jas analizuoti, tirti, pagrįsti, vertinti, apibendrinti. Mokiniam sudaromos sąlygos perimti pagrindines mokymosi ir darbo technikas, mokslinio darbo ir mąstymo būdus. Skatinami gebėjimai dirbant nuosekliai siekti tolimų tikslų, tolesnio lavinimosi ir tobulėjimo.

Mokykla ugdo ir protinio, ir fizinio darbo įgūdžius, padeda patirti ir protinio, ir fizinio darbo džiaugsmą. Vaikai ir jaunuoliai mokykloje įgyja išsamių žinių apie profesijų pasaulį: jiems sudaroma galimybė gauti pradinių profesijai reikalingų darbo įgūdžių. *Šitai siekiama, kad vaikinai ir merginos gebėtų sąmoningai ir atsakingai pasirinkti profesinio gyvenimo kelią, jau mokykloje turėtų galimybių rengtis profesinei veiklai.*

Kūrybingumas ir darnos siekis. Bendrojo lavinimo mokykla turi dvilypę paskirtį. *Ji – nuolatinį visuomenės atsinaujinimą skatinanti rekonstrukcinės ir reformistinės paskirties institucija. Kita, ne mažiau svarbi, mokyklos priedermė – siekti harmoningos asmens ir visuomenės raidos, stengtis laiduoti konstruktyvius visuomenės ryšius. Tad atskleisdama konfliktinę ir reformistinę kūrybos prigimtį, mokykla sykiu puoselėja konstruktyviasias, asmenį ir pasaulį darninančias kūrybos galias.*

Kūrybiškumas – vienas esminių žmogaus bruožų. Asmens kūrybiškumo sričių esama tiek, kiek jo veiklos sričių: menas, mokslas, technika, intelektualinis ir jausmų gyvenimas, santykiai, buitinis, įvairi profesinė ir darbinė veikla. *Mokykla yra išipareigojusi žadinti ir puoselėti kiekvieno mokinio kūrybiškumą atsižvelgdama į jo polinkius, gebėjimus ir visuminę asmens raidą.*

Kūrybinių gebėjimų sklaidos laidas – dorinis žmogaus brandumas. Mokiniam padedama numatyti ir doriškai vertinti savo kūrybinės veiklos pasekmes. Juo didesnė kūrybinė žmogaus galia, juo turėtų būti brandesnė jo dorinė sąmonė ir žmoniškumo samprata (įsidėmėtinas šiuo atžvilgiu A. Sacharovo asmenybės pavyzdys).

Mokykla sudaro sąlygas įsigyti patirties ir išminties, leidžiančios žmogui deramai pasiruošti sparčiai kintančioms gyvenimo sąlygoms ir ne visada numatomai ateičiai. Ji siekia suteikti tokią išsilavinimą, kuris būtų pagrindu kaupiant naujus įgūdžius ir gebėjimus. Mokykla stengiasi išmokyti jaunuolius ir jaunuoles žvelgti į priekį, kurti rytdienos projektus, priimti savarankiškus ir išmintingus sprendimus.

Siekiami sužadinti mokinių kūrybos norą ir kūrybos džiaugsmą. *Mokykla atskleidžia kūrybinę ir reformistinę žinių galią, skatinančią asmens tobulėjimą ir tauresnius žmonių bendravimo būdus.* Ugdydama ištikimybę tautos kultūros palikimui, ji sykiu brandina mokinių troškimą siekti naujovių, savo darbu ir kūryba drąsiai peržengti praeities ribas.

Mokykla puoselėja mokinių norą kūrybiškai gyventi, drąsiai eiti į naujas, nepažintas sritis, plėtoti jau įgytas žinias, įgūdžius ir gebėjimus. Jaunuoliai mokomi ryžtingai ir su viltimi sutikti vis naujus gyvenimo iššūkius. Jiems padedama įveikti nepasitikėjimą savimi, nepagrįstas abejones, permainų baime.

Mokykla išvelgia ir plėtoja kiekvieno asmens kūrybinius gebėjimus. Ji puoselėja įgimtą vaikų smalsumą, tikrovės neribojamą jų vaizduotę. Mokykla sudaro sąlygas vaikams mokytis sumanumo ir išradingumo vieniems iš kitų, dalytis tarpusavyje išmone, fantazijomis ir išvalgomis.

Vaikai, vaikinai, merginos skatinami praktiškai spręsti ūkines, visuomenines, kultūrines ir politines problemas, ieškoti praktinių problemų naujų sprendimo būdų, remtis naujais požiūriais ir idėjomis, tobulinti žmonių bendravimo būdus, išreikšti savo patirtį naujomis kūrybos lytimis.

Mokykla siekia, kad mokinių įgytos žinios būtų išsyk naudojamos jų vaizduotės, svajonių, kūrybinių žaidimų ir išvalgų žadinimui.

Kultūros palikimas mokiniams atskleidžiamas kaip ankstesnių kartų kūrybos dalykas. Stengiamasi parodyti įvairių kartų kūrybos indėlį perimant bei plėtojant kultūros tradiciją. Mokykla parodo, kaip žmonių išradingumas ir kūryba nuolatos keičia gyvenimo turinį bei jo istorines sąlygas, atskleidžia didelę kūrybinę žinių galią. *Ji diegia supratimą, kad dabarties karta kuria rytdieną, kad ateitis priklauso jaunimui, kuris savo vaizduote ir pastangomis gali suteikti jai visiškai naują turinį.*

Mokiniams parodoma, kaip per amžius kito žmonių mąstymo ir gyvenimo būdas, kokia dramatiška esti žmogiškojo pažinimo raida. Jiems padedama atskleisti kūrybinę mąstymo galią. *Mokykla sudaro sąlygas mokytis laisvai protauti: suprasti idėjas ir koncepcijas, jomis, pastebėjimais ir eksperimentais remiantis, daryti logiškas išvadas ir pagrįstus sprendimus. Ji lavina mokinių gebėjimus aiškiai argumentuoti, įrodinėti, diskutuoti, ieškoti šiandienos problemų naujų sprendimų.*

Mokykla ugdo kritiškai mąstančius, gebančius kritiškai tikrovę vertinti asmenis. Ji išmoko mokinius savarankiškai siekti žinių. Vaikams ir jaunuoliams padedama išvelgti ryšius tarp įvairių pažintų dalykų, siekti analizės ir sintezės bei jų pagrindu išplėtoti kūrybinę vaizduotę bei kritiškumą. Šitaip jie skatinami įgytą patirtį paversti kūrybine išvalga.

Mokykla puoselėja *visuomeninį mokinių kūrybingumą.* Ji ugdo gebėjimus planuoti, projektuoti, organizuoti bendrą veiklą, išmintingai spręsti visuomenės gyvenimo problemas.

Mokykloje siekiama mokiniams suteikti mokslinio mąstymo ir mokslinės kūrybos įgūdžių. Puoselėjami vaikų ir jaunuolių gebėjimai nustebti, stebėtis ir kelti naujus klausimus. Lavinami jų gebėjimai tyrinėti ir aiškintis reiškinius, idėjas ir sampratas. Jie mokomi paaiškinti savo pastebėjimus ir atradimus bei juos patikrinti remiantis šaltiniais, eksperimentais ir stebėjimais. Sykiu mokiniams padedama išvelgti mokslo ir jo teiginių santykinumą bei istoriškumą, suprasti, kad mokslo tiesos nėra amžinos ir baigtinės.

Mokykla ugdo kūrybinį mokinių gebėjimą išgyventi grožį bei juo džiaugtis. Ji sudaro sąlygas kiekvienam asmeniui plėtoti įvairios meninės kūrybos galias, patirti kūrybos sunkumus ir džiaugsmą. Vaikai ir jaunuoliai turi turėti galimybę išmėginti save literatūros, muzikos, dailės, teatro, kūno kultūros ir kitose srityse.

Ugdomas mokinių gebėjimas *vertinti kitų kūrybos pasiekimus ir jais džiaugtis*. Mokykloje taip pat sudaromos sąlygos aiškinti dorinius mokslo ir meno klausimus. Mokiniam padedama suprasti dorinių sprendimų svarbą kūrybinėje veikloje.

Konfliktiškoje, prieštaringoje gyvenimo tikrovėje mokykla moko gyventi kuriant ir siekiant darnos. Ji ugdo mokinių gebėjimus įveikti gyvenimo prieštaravimus neprarandant vidinės pusiausvyros, pasitikėjimo savimi ir žmonių tarpusavio ryšiais.

Tarp mokyklos siekių esama vidinės įtampos. Ji puoselėja atvirumą bei pagarbą kultūros tradicijai ir skatina drąsias naujovių paieškas. Ji skiepija meilę tautos palikimui, perduoda jos kultūros idealus ir padeda suprasti kitas pasaulio kultūras bei religijas. Ji ugdo asmens savarankiškumą, orumą, pasitikėjimą savo jėgomis ir skatina asmenį įveikti rūpintis tik savimi, būti atidų kitų nuomonėms ir rūpesčiams. Ji puoselėja asmens individualumą ir lavina jo gebėjimus bendrauti, dirbti kartu su kitais, siekti bendrų tikslų, prisiimti atsakomybę už kitus, aukotis bendram labui. Ji moko gamtą moksliskai tyrinėti, panaudoti išteklius žmonių tikslams ir skatina ginti gamtą nuo prievartos bei naikinimo. *Ji moko asmenį gyventi konfliktų kupinoje tikrovėje ir ragina jį siekti asmeninės bei visuomeninės darnos.*

Mokykla turi padėti mokiniams kūrybingai įveikti šias ir kitas gyvenimo įtampas. Saugodama vaikus ir jaunuolius nuo savigriovos ir destrukcijos, ji stengiasi asmeninį kūrybos siekį suderinti su harmonijos siekiu. Puoselėdama žmogaus atvirumą pasauliui, ji sykiu padeda jam išsaugoti asmenybės integralumą, tvirtus dorinius būties pagrindus.

Mokykla išlaisvina kūrybines vaikų ir jaunuolių galias ir, išmokydama prisiimti atsakomybę už bendruomenės reikalus, įvedina juos į kintančią visuomenę skatindama puoselėti šios visuomenės žmoniškumą.

GYVENIMAS MOKYKLOJE

Visuminis požiūris į žmogų, jo augimą ir brandą kultūros erdvėje sąlygoja ir visuminį požiūrį į mokyklos gyvenimą kaip į vientisą ugdymo ir ugdymosi būdą.

Ugdo ne vien pamokose perteikiamas ugdymo turinys, bet visas mokyklos gyvenimas: jos klimatas, kurį sudaro mokyklos bendruomenės narių santykių įvairovė, mokytojo etosas, santykiai su visuomene, pats mokyklos darbo organizavimas, funkcionali mokyklos erdvė, ugdymo būdai ir metodai.

Augančiam žmogui mokykla tampa esmingai svarbia gyvenimo dalimi.

Tradicinė mokykla suprantama kaip mokymo tikslų siekianti ypatinga įstaiga, gerokai atsiribojusi nuo įprastinio vaiko gyvenimo. Šiandien stiprėjanti, bet taip pat šaknis praeityje turinti mintis siūlo mokyklos atmosferą artinti prie šeimos atmosferos, prie įprastinio žmogaus gyvenimo, bendravimo ir darbo formų. Kraštutinis šios minties apibendrinimas – apie 1960 metus keltas šūkis „numokyklinime mokyklą“.

Šiandieninėmis privalomo visuotinio švietimo sąlygomis toks kelias paliekamas privačioms eksperimentuojančioms mokykloms. Valstybinės mokyklos veikia kaip tam tikros įstaigos. Tačiau posūkis nuo tradicinės sampratos yra akivaizdus. Vaiko asmenybę keliant į ugdymo centrą, kuriama demokratinė mokykla, atsisakanti valdininkiškos atmosferos.

Mokyklos erdvės organizavimas. Mokykloje vaikas gyvena, todėl turi jaustis saugiai ir jaukiai. Tai pastovi jo paties ir draugų buvimo vieta. Klasė yra antrųjų namų erdvė, kurią mokiniai sutartinai tvarko, *keičia baldų išdėstymą, puošia ir kūrybiškai pritaiko sau*, už kurią prisiima asmeninę ir bendruomeninę atsakomybę. Šitaip erdvė įgauna individualų, savitą, jaukų pavidalą. Šitaip išvengiama anoniminės, nudvasintos gigantiškų fabriekų ir kareivinių atmosferos.

Kabinetų skaičių stengiamasi mažinti paliekant būtiniausius, kad vaikai nesijaustų amžinai keleiviais.

Kai dirbama dviem pamainomis, būtina abiem klasės šeiminkams kaskart susitikti ir aptarti, kaip bus klasė tvarkoma, kaip galėtų derintis du atskiri jos pavidalai.

Mokyklos erdvė modeliuojama drauge su jos sporto sale ir sporto aikštynais, esamais gėlynais ar sodu, biblioteka, jaukia valgykla-svetaine, poilsio kampeliais, kad judriajam būtų kur laisvai pajudėti, o ilstančiam nuo triukšmo ir šurmulio ramiai atsipalaiduoti ar susikaupti vienam arba su draugu.

Ugdant savarankišką asmenybę, jai reikia iš pat mažens padėti susikurti nestandartizuotą aplinką, kurioje ji pati jaustųsi esanti šeiminkė.

Mokyklos ūkinė ir estetinė tvarka yra viena iš savaiminių darbo sąlygų. *Tarybiniu metu pasiektas išviršinis mokyklos blizgesys peržiūrėtinas* remiantis principu: tvarka ir švara

ne tik fasade, bet ir namų užkaboriuose yra esminis šeiminingo tvarkingumo rodiklis. *Unifikuota paradinė tvarka neturi trukdyti vaikui natūraliai judėti, žaisti, bendrauti. Naudotinos „visuomeninės sutartys“, kuriose administracija, mokytojai, mokiniai ir tėvai susitaria dėl mokyklos tvarkos ir estetinio apipavidalinimo.* Taip pat galima klasei ar klasėms, be jų kambario ar kabineto, priskirti dar ir koridoriaus dalį, mokyklos fojė, salę, valgyklą, biblioteką, kurių tvarka ir estetika jie rūpintųsi, numatytų šių patalpų naudojimo galimybes ir būdus.

Tvarkaraštis visų pirma orientuojamas į mokinių visapusiško brendimo poreikius. Jis numato tokio ilgio pertraukas, per kurias vaikas gautų bent kartą gerai pajudėti (pageidautina, kad žaisdamas gryname ore, o ne lėtai slankiodamas koridoriuje) ir ramiai pavalgyti.

Tvarkaraštis yra lankstus ir kintantis, galimas pakeisti, jei pamoka perkeliama į muziejų ar gamtą, jei nagrinėjama plati tema, kuriai reikia pagreičiui poros, trejeto pamokų, jei tarpdalykinių ryšių ar integracijos pagrindu numatomas projektas, kuriame dalyvauja pora mokytojų arba pora klasių.

Derėtų plačiau taikyti mūsų mokykloje kitur praktikuojamą intensyvaus mokymo ir mokymosi principą atitinkamai keičiant tvarkaraštį, pvz., visą savaitę mokantis vienos užsienio kalbos; arba išdėstant kurį nors kursą ne po pamoką per visus metus, o po 2 valandas per 1 pusmetį ar trimestrą.

Tvarkaraščio lankstumas, įvairavimas jokiū būdu negali virsti netvarkos ar nesąžiningo darbo akstinu. Priešingai, kurdami tvarkaraštyje nenumatytą pamokos būdą, mokytojai kartu su mokiniais galvoja, kaip susitvarkyti, kad nenukentėtų darbo ritmas ir užduotys. *Taigi pamokos kūrimas – tai vienas iš darbo organizavimo mokymosi būdų.* Antai žymus prancūzų pedagogas S. Frenet (1894-1966) kartu su mokiniais temas ir pamokas planavo jau pradinėje mokykloje. Jo metodu dirbančiose klasėse kabo savaitės dalykų, suskirstytų temomis, lentelė, kuri gali būti pačių mokinių, jiems susitarus su mokytoju, papildoma ar keičiama. *Mokiniai pratinami patys keltis užduotis, o jų atlikimą aptarti ir įvertinti.* Toks pat bendras temų užduočių planavimas savaitei, mėnesiui ar trimestrui bei rezultatų aptarimas ir įvertinimas gali būti naudojamas ir dėstant atskirus dalykus. Mokinys ar grupė kartu su mokytoju gali susidaryti individualų, savarankišką darbo projektą ir tvarkaraštį.

Visos mokyklos individualus darbo planas. Jį sudarant, be mokyklos administracijos, pedagogų tarybos, *dalyvauja ir Mokyklos taryba,* į kurią įeina mokytojai, mokiniai, jų tėvai bei visuomenės atstovai. *Planas yra grindžiamas savo mokyklos filosofija, individualių mokyklos tikslų ir uždavinių supratimu.* Jis aptaria ne tik mokymosi, bet ir mokyklos dalyvavimo visuomenės gyvenime problemas, numato mokyklos renginius, nebiudžetinių lėšų kaupimo būdus ir išlaidas bei kt. Vyresniems mokiniams tai didelė gyvenimiška darbo patirtis.

Įvairius metų ar pusmečio darbo planus kuria ir atskiros klasės. Sudarant tokį klasės darbo planą, galima jį grįžti pavienių mokinių ar grupių išipareigojimais. Gali būti naudojamos ir sutartys, šiuos išipareigojimus patvirtinančios. Tai bendradarbiavimo, darbo organizavimo ir asmeninės bei grupinės atsakomybės pratybos. *Nė vienas klasės mokinys neturėtų likti be kurio nors darbo baro.* Darbo rezultatus vertinant neturėtų būti nė vieno, kuris nebūtų atlikęs savo išipareigojimų, kuriuo nebūtų galima pasidžiaugti. Laiku paragintas, paremtas, kiekvienas galėtų švęsti darbo pabaigtuvių šventę. Šalia mokymosi darbui susitelkti ir įsitempti turi būti gebama ir pasitenkinti darbu, juo džiaugtis. *Darbu niekada nebaudžiama!*

Sveikata. Ja mokykla rūpinasi visur ir visada. Išsamiai šį uždavinį aptaria integruojančioji (universalioji) sveikatos ugdymo programa. *Mokykla yra išipareigojusi sudaryti visas sąlygas augti fiziškai, psichiškai bei doriškai sveikam žmogui, padėti kiekvienam jaustis atsakingam*

už savo ir aplinkos sveikatą. Mokykla ugdo mokinių suvokimą, kad esama glaudžių ryšių tarp visų žmogaus sveikatos sričių, moko būdų, kaip įveikiant gyvenimo prieštaravimus siekti fizinės, psichinės ir dorinės asmens darnos. Šalia kūno kultūros laimėjimų jaunimui padedama išvelgti ir dvasinių bei dorinių pasiekimų prasmę ir grožį, kas taip svarbu psichofizinei mūsų pusiausvyrai, taigi ir sveikatai.

Jaunąją kartą įtakoja išorinės aplinkos poveikiai. Mokykla turi padėti mokiniams įgyti atsparumą neigiamai jų įtėkmei. Su sveikata tiesiogiai susiję skurdas, alkoholizmas, narkomanija, seksualiniai nenormalumai ir kt.

Kartu su tėvais ir visuomene mokykla ieško būdų, kaip *pavalgydinti ir aprengti skurdo ištiktus mokinius.* Šito siekdama, mokykla rengia ir įgyvendina įvairius socialinės pagalbos projektus. Tai integruotas sveikatingumo, doros, socialinės atjautos ugdymas.

Integruojant vaikus su kai kuriomis negaliomis į bendrojo lavinimo mokyklą, atsiveria daug progų humanizuoti sveikųjų santykį su nesveikaisiais, praplėsti vienu ir kitų etikos, medicinos, psichologijos žinias ir įgūdžius.

Panašiai *telkiamos visos priemonės narkomanijai įveikti* – ne vien asmeniniu, bet ir socialiniu lygmeniu. Medicininėms higieninėms šios srities žinioms bei įpročiams tenka ne vienintelė, tačiau svari vieta tarp kitų priemonių.

D a r b a s. *Mokyklos gyvenimas remiasi organizuotu, sąmoningu, tikslingu, sąžiningu visų bendruomenės narių įvairaus pobūdžio darbu.* Kiekvienam darbui reikia žinių, įgūdžių ir kriterijų, kurie rodytų jo kokybę. Mokykloje auganti karta mokosi gebėjimo nuosekliai, tikslingai ir kūrybiškai dirbti bei rengtis atsakingai veikti savo ateities profesijos, šeimos ir visuomenės plotmėje.

Į darbo organizavimą ir patį darbą galima žvelgti keliais lygmenimis: visos mokyklos, mokytojų bendruomenės ir mokytojo, tėvų, klasės, mokinių grupės ir mokinio. *Pats darbo procesas turėtų tapti vienu iš savęs kūrimo būdų. Darbas ugdo bendradarbiavimo įgūdžius, kuria bendruomenę. Darbo rezultatus stengiamasi įprasminti ne vien asmeniniu, bet ir visuomeniniu požiūriu.* Šitaip jo poveikis universalėja.

Psichologiškai ypač svarbu mokyti adekvačiai save vertinti ir atitinkamai koreguoti savo veiksmus. *Mokytojo pareiga – taip individualizuoti reikalavimus bei uždavinius, kad mokinys, mokinė galėtų sąžiningai dirbdami juos įveikti ir nenusiviltų savimi, neieškotų nesąžiningų būdų nuo darbo išsisukti.*

Mūsų sąlygomis *mokykla visomis išgalėmis turi stengtis atstatyti sąžiningo, iš vidinio poreikio kylančio darbo prestižą, žmonių sugebėjimą gerai, stropiai ir sąžiningai dirbti.*

Svarbu išugdyti sąmoningą ir pozityvų asmens požiūrį į darbą. Siekiama, kad per visus buvimo mokykloje metus susiformuotų sąžiningo, gero, atsakingo ir kūrybingo darbo įgūdžiai, gebėjimas išvelgti žmogaus darbo paskirtį ir prasmę, matyti perspektyvą ir nutuokti visumą. Iš mokyklos turėtų išeiti žmogus, turėdamas bendriausius ergonomikos (mokslo apie darbą) pagrindus, susivokti darbo pasaulyje.

Kūrybiškumas. Mokykla, kurdamasi savo gyvenimo būdą, visų pirma atsižvelgia į siekį ugdyti kūrybingą žmogų, gebantį ne tik prisitaikyti prie nuolatinės gyvenimo kaitos, bet ir teikti tai kaitai naujų postūmių – idėjomis ar darbais, gebantį įvairiais savo veiklos būdais praturtinti žmonių dvasinį bei materialinį pasaulį.

Kūrybiškumo sąlyga – asmens laisvė ir iš jos kylantys smalsumas, iniciatyvumas, nestandartiškumas, nonkonformizmas ir veiklumas. Mokykla rūpinasi, kad nebūtų iššvaistoma nė viena mokinių kūrybinės energijos dalelė. Mokyklos veikla grindžiama supratimu, jog *kiekvienai kūrybai reikia pasirengti*, įgyti būtinus universaliuosius kultūros pagrindus, kad imdamasis dirbti

kurioje nors srityje žmogus nepradėtų išradinėti dviračio iš naujo. Kūrybai reikia ir žinių, ir gebėjimo savarankiškai bei kritiškai mąstyti, t.y. vertinti kiekvieno įprasto standartinio dalyko pagrindus, nuomonių argumentus, išvelgti galimų sprendimų bei apsisprendimų įvairovę, *suvokti, kad kiekviena veiklos sritis turi savo metodus, reikalauja tam tikrų įgūdžių ir adekvataus savęs vertinimo. Perdėtas savikritiškumas gali stabdyti žmogaus ryžtą, o savęs pervertinimas dažnai veda į veiklą be rezultatų.*

Gyvendami mokykloje mokiniai ne tik perima kultūros paveldą, įgyja jo prasmingumo nuovoką ir siekį išlaikyti savo asmens ir tautos kultūrinę tapatybę, bet taip pat asmeniškai įsipareigoja tą paveldą kūrybiškai, konstruktyviai puoselėti ir tęsti. Jiems padedama stebėti ir nutuokti pusiausvyrą tarp tradicijos ir naujovių, tarp gamtinės ir kultūrinės ekosistemų. Įsisąmoninama, kiek įsikišimas į abi šias sistemas būtų konstruktyvus ir prasmingas, ir numatomos savo veiklos pasekmės. Neatsargus žingsnis gali įtakoti dvasinio ar materialinio gyvenimo destabilizavimą. Mokiniai pratinami mokytis iš savo paties ir kito klaidų. Jie raginami stengtis perimti kitų patirtį bei mėginti tęsti kitų pradėtus bandymus ar bent suvokti tautos būtinumą. Kiekvieno dalyko pamokose mokiniams suteikiama proga suvokti pavienių žmonių ir bendrijų įdėtas pastangas į visa tai, kuo naudojamės. Taip kuriamas ryžtas perimti kūrybos estafetę.

Mokykla sudaro sąlygas įsisąmoninti, kad *šalia praktinio darbo, eksperimentų yra būtini teorinio mąstymo įgūdžiai bei metodai. Tik jie leidžia subręsti esmingesniai kūrybiškumui, kuris neįmanomas be kritinio mąstymo. O ši sąlygoja nonkonformizmo nuostata, pagrįsta atitinkamos srities žinių, metodų bei metodologijos turėjimu. Jau mokykloje mokiniai susiduria su įvairių faktų ir reiškinių interpretavimo bei vertinimo skirtumais, su skirtingomis teorinėmis prielaidomis. Visa tai pateikiama saikingai, atsargiai, kad jaunas protas nepakliūtų į kraštutinį reliatyvizmą, kuris pereidamas į visuotinį neigimą gali stabdyti kūrybiškumą. Perdėtas kritiškumas ir neigimas be pozityvios kūrybos veda į neurozes ir depresiją. Sveika asmenybė auga maksimaliai patirtį kaupdama ir kūrybiškai reikšdamasi. Žmogus savo esmę atskleidžia plėsdamas dvasinę erdvę darbu ir kūryba. Vien kritikuojamas blogis neišnyksta. Jis mažėja tada, kai jo erdvę užima žmogaus kuriamas gėris.*

Vaizduotės – intelektualinės, meninės, praktinės – puoselėjimas – svarbus veiksnys kūrybiškumui ugdyti. *Kiekvienas vaizduotės tipas plėtojamas įvairiomis kryptimis, pvz., intelektualinė – erdvinio, vaizdinio, loginio, conceptualaus, simbolinio ir kito mąstymo linkmėmis. Reikia ir gyvenimiškos vaizduotės, gebėti tiesti tiltus tarp praeities – dabarties – ateities. Augančiam žmogui būtina padėti susidaryti trokštamą savo paties ateities įvaizdį. Suvoktas prieštaravimas tarp to, kuo dabar esu, ir to, kuo galėčiau būti, – gera prielaida saviugdai rasti.*

Valia. Mokyklos gyvenimas siekia puoselėti veiklią, gerą mokinių valią. Ji viena pagrindinių asmenybės ugdymo, kartu ir sėkmingo kūrybinio darbo sąlygų. Kiekvienas iš prigimties turi didesnę ar mažesnę valios energiją. Mokiniai tai turi patirti, o mokykla mokytis valia naudotis.

Šiandieninei mūsų visuomenei valingumo itin stinga. *Tarybinė sistema suformavo daugelio požiūrį į darbą kaip į plušėjimą, bet ne kaip į prasmingą, aiškios paskirties veiklą, turinčią pasiekti konkrečių rezultatų. Atsakomybė buvo išorinė, atsiskaitoma už sugaištą laiką. Kiekviena prievarta kuria tik stropiai dirbamo darbo regimybę. Prievartos sistemai sutrikus, dažniausiai suyra ir tariami įsipareigojimai.*

Vaikui bręstant tarp laisvės ir normų prievartos įtampa yra neišvengiama. Skvarbios akies mokytojai ir tėvai kiekvienam savaip gali padėti sąmoningai brandintis laisvą ir gerą valią. *Mokiniams padedama įsisąmoninti, kad savikontrolė yra svarbesnė nei išorinė kontrolė, o vidinė atsakomybė už veiklos rezultatus – nei atsiskaitymo formalumai.*

Valia yra sėkmingo kūrybos darbo laidas, ji – asmens ilgalaikės kūrybinės nuostatos pagrindas. Mokyklos gyvenimas priklausomai nuo jo klimato, aplinkos, taikomų metodų ir jų individualizavimo lygio gali valią ir ugdyti, ir slopinti. Tad *valios ugdymas turi būti įsisąmonintas ir nuosekliai įgyvendinamas mokyklos uždavinys.*

Bendravimas ir bendradarbiavimas. *Mokyklos gyvenimas organizuojamas taip, kad padėtų įveikti mūsų visuomenėje išsikerojusį žmonių susvetimėjimą bei priešišumą. Sėkminga vaiko socializacija – vienas svarbiausių ugdymo uždavinių.*

Socializacija grindžiama giliai įsisąmonintais demokratijos idealais, ne vertikalių pavaldumo, bet horizontalių partnerystės ryšių plėtojimu.

Mokykla siekia padėti mokiniams ne tik pažinti ir suprasti demokratijos principus. Visas mokyklos gyvenimas sudaro sąlygas praktiškai mokytis demokratiškos gyvensenos. Direktoriaus ar mokytojo intonacija vienaip ar kitaip moko demokratijos ar ją slopina.

Mokyklos bendruomenės narių pagarba vienas kitam, jų nuoširdumas ir atvirumas yra pirmoji demokratijos puoselėjimo sąlyga. Šių santykių sėkmingo klostymosi prielaida – suvokimas, kad mokytojas ir mokinys, mokinė yra vieno proceso – ugdymo ir ugdomosi – partneriai, vienas kitu pasitikintys bendradarbiai, drauge ieškantys kelių į tą patį tikslą.

Mokykla siekia sudaryti sąlygas mokiniams ir mokinėms patirti ir išgyventi įvairias bendradarbiavimo formas, skirtas įvairiems tikslams. Pamokose turėtų gausėti užduočių, atliekamų mažesnėmis ar didesnėmis grupėmis. Darbo pabaigoje vertinami ne tik dalykiniai rezultatai, bet ir darbo organizuotumas, solidarumas, santykiai. Atitinkamai mokomasi dirbti bendradarbiaujant ūkinius, puošybos, meno saviveiklos ir kitų rūšių darbus. Vyresnėse klasėse susipažįstama su bendradarbiavimo formomis kultūrinėje bei ūkinėje veikloje. Jaunajai kartai ryškiniami dabarties pasaulyje dažnai pasitaikantys šios srities etikos pažeidimai, dehumanizacijos reiškiniai bei kooperavimosi ir bendradarbiavimo pozityvi reikšmė.

Mokytojas yra ugdymo proceso skatintojas, visos dirbančios (klasės ar grupelės) bendruomenės vadovas. Jo sėkmingo darbo sąlygos: 1) geras savo dalyko krašto kultūroje supratimas bei neprarastas gebėjimas išvelgti savo profesinio išsilavinimo ribas bei spragas ir nuolat jį tobulinti; 2) gebėjimas įvesti mokinius į žinių, idėjų bei vertybių pasaulį žadinant kiekvieno nuostatą jį kūrybiškai papildyti ir keisti; 3) mokytojo atvirumas kaitai, kūrybingumas, entuziazmas, stipri gera valia įkvepia mokinius sekti jo pavyzdžiu, plėtoti savo kūrybines galias, rizikuoti ir drąsiai siekti naujovių; 4) mokytojui ir mokiniui būtina rami, be baimės, abipusiu pasitikėjimu grindžiama darbo atmosfera, kurią laiduoja mokyklos vadovybė, mokytojų bendruomenė ir visuomenė. *Mokytojas turi jausti visuomenės pasitikėjimą ir stengtis jį pateisinti.*

Mokytojo ir mokinio santykiai. Klasikinis teiginys, nusakantis jų esmę, – tai abipusė meilė. Ji – siektinas idealas, kuris ne visiems prieinamas, kuriame slypi ir tam tikri pavojai: kartais akla meilė suaugusiam stabdo vaiko savarankiškumo ir atsakomybės plėtojimąsi. Vis dėlto *būtinasis mokytojo ir mokinių santykių pagrindas – abipusė pagarba ir pasitikėjimas vienas kitu.*

Mokytojo santykiai su mokiniais klostosi dviem lygiais: su kiekvienu mokiniu atskirai ir su klase kaip bendruomene. Abiem atvejais savi reikalavimai, kuriuos mokytojas nuolatos kūrybiškai derina.

Mokytojo santykis su mokiniu, mokinė yra natūralus, neapsimestas, nevaidinamas. Jį grindžia pagarba vaikui ir *nuostata besąlygiškai jį priimti tokį, koks jis yra, ir padėti jam augti bei mokytis.* Mokytojas skatina vaiko atvirumą pasauliui, jo drąsą klausti ir ieškoti atsakymų. *Jis moko drauge svarstyti vaikui opius klausimus, geba išklaudyti vaiką slegiančius rūpesčius. Vaiko*

neturi kaustyti baimę, menkavertiškumo jausmas dėl mokytojo pranašumo. Jam sudaromos sąlygos ramiai mąstyti, dirbti ir planuoti.

Tam tikras atstumas tarp mokytojo ir mokinio – natūralus dalykas. Jis kyla iš vaiko ir iš suaugusiojo asmens teisės į nuosavą vidaus gyvenimą, į privatumą, – tai pagarbos ir savigarbos sąlyga. *Mokytojui nedera brautis į vaiko vidų ir patarimais jį tvarkyti. Subtilus pedagogas, remdamasis specialiomis psichologijos žiniomis, gali tik padėti žmogui susitvarkyti su savo bėdomis.*

Būtina *atsargiai elgtis su vaiko psichiką bei išgyvenimus tiriančiomis anketomis*. Jos neturi žeisti žmogaus orumo. Griežtai atmetinas tarybinis palikimas – viešas kurio nors klasės mokinio ydų, nusikaltimo aptarimas, viešos atgailos organizavimas. Tokie veiksmai pažeidžia žmogaus savigarbos brandą, o jų pasekmės asmeniui gali būti įvairios: menkavertiškumo kompleksas, agresyvumas, cinizmas, veidmainystė.

Kita vertus, autentiškas mokytojo asmenybės prasiveržimas, pasidalijimas su mokiniais kai kuriomis savo problemomis gali sustiprinti giluminius ryšius tarp jo ir mokinio ar mokinių.

Ugdymo atžvilgiu ypač paveikus nuoširdus, pagarbus mokytojo dėmesys vaikams su raidos ar prigimties trūkumais, kitų kultūrų mokiniams, o vyresnėse klasėse ir kitų nei mokytojas pažiūrų jaunuoliams bei jaunuolėms.

Šiuose santykiuose *reikšmingas pavyzdžio vaidmuo*: mokytojas savaime yra vaikui vienas iš sektinų pavyzdžių. Itin pageidautini jo bruožai: tiesumas, teisingumas sau ir kitiems, reiklumas sau, atvirumas kaitai ir kūrybingumas, gebėjimas natūraliai bendrauti, tam tikras emocionalumo laipsnis, *humoro jausmas*. Sveiką atmosferą kuria mokytojo objektyvumas ir taktas. Tik blogai, jei teisingumas apsiriboja formalia tiesa, neatsižvelgdamas į daugelį subjektyvių gyvenimo momentų: mokykla visų pirma turėtų puoselėti *santykių humaniškumą*. Kiekviena sąveika tarp mokytojo ir mokinio yra individuali. Kartais ir ydingas mokytojo bruožas gali tapti mokiniui vienu iš akstinių savikritiškai vertinti ir mokytoją, ir save patį.

Mokytojų tarpusavio bendravimas ir bendradarbiavimas. Mokytojų santykiai įtakoja: a) pačių mokytojų savijautą ir darbingumą; b) bendrą mokyklos klimata; c) visą ugdymo procesą ir rezultatus.

Svarbūs ir asmeniniai, ir dalykiniai santykiai. Mokytojų kambario atmosfera veikia ir pačių mokytojų, ir mokinių darbo sėkmę. Gerose mokyklose šia atmosfera rūpinamasi sąmoningai. Pastebėjus mokytojų tarpusavio santykių sutrikimų ir savo jėgomis jų pagerinti nepajėgiant, kviestinas psichologas terapeutas padėčiai taisyti. Kartais gelbsti ir smulkmenos, pvz., sudarant mokytojams progų dažniau neformaliai pabendrauti, surengiant pokalbius pedagoginėmis, kultūrinėmis ar visuomeninėmis ir politinėmis temomis. Tačiau iš anksto susitariama geranoriškai gilintis į priešingų argumentų pagrįstumą, siekti dialogo, o ne konfrontacijos. Padeda ir bendras kavos ar arbatos gėrimas per ilgesnę pertrauką.

Mokytojų bendravimo įpročiu turėtų būti nuolatinės diskusijos profesiniais klausimais, kolegialus savo darbo uždavinių aiškinimasis ir jų visuomeninio, kultūrinio bei politinio konteksto aptarinėjimas. Tai viena iš sąlygų demokratiniam visos mokyklos sambūviui kurtis.

Visokeriopai plėstinas ir stiprintinas *mokytojų profesinis bendradarbiavimas įgyvendinant švietimo reformą*. Mokytojai: a) bendrai aptaria tarpdalykinę integraciją, sudaro individualias dalykų programas, gabiųjų ir atsiliekančiųjų mokinių individualizuotas programas ir kt.; b) nuolat domisi kitų mokomųjų dalykų ir savo dalyko skirtingų koncentrų naujovėmis; c) dalijasi dalykų, metodų, pedagoginės psichologijos bei edukologijos naujausia informacija ir svarsto naujovių įgyvendinimo galimybes bei kliūtis; d) ieško kontaktų su kitomis mokyklomis bei švietimo institucijomis aktyviai dalyvaudami reformos vyksme.

Kiekvienai mokyklai rūpi susikurti atvirą, kūrybišką ir glaudžiai bendradarbiaujančią pedagogų bendruomenę, kuri yra visos mokyklos bendruomenės šerdis. Švietimo kaita dabarties mokyk-

loje priklauso ne tiek nuo gerai dirbančių pavienių mokytojų, kiek nuo veiklios ir darnios mokytojų komandos.

✓ **Klasės vadovo** veikla ir atsakomybė reformuotoje mokykloje plečiasi ir gilėja. Jis *koordinuoja klasės ugdomąjį procesą* per visas keturias savo pedagoginės veiklos sritis: darbą su mokiniais, toje klasėje dirbančiais mokytojais, su mokyklos vadovais bei kitais darbuotojais, mokyklos savivaldos organais, su tėvais ir visuomene. Jo rūpestis – skatinti ir derinti individualizuotas programas klasės gabiesiems ir atsiliekantiems, o paskui globoti jų įgyvendinimą, tarpininkauti derinant klasėje dėstančių mokytojų individualiąsias programas.

Klasės vadovas jaučiasi atsakingas už savo *klasės klimatą*, vaikų *pilietiškumo bei demokratiškumo brandos* poslinkius.

Klasių vadovai pavieniui ar sutelktinai *imasi iniciatyvos bendrauti su tėvais*. Neapsiribojama individualiomis konsultacijomis ar materialinės paramos klasei organizavimu, o ieškoma būdų kartu su tėvais plėtoti: 1) *savo ir jų pedagoginę kultūrą*, dalijantis patirtimi ir naujomis ar primirštomis idėjomis; 2) asmeninę ir viešumos *buities kultūrą*; 3) kurti *demokratinę bendruomenę* pačioje mokykloje ir už jos ribų.

Mokytojų ir tėvų rūpestis – sutelktinėmis jėgomis puoselėti kiekvieno vaiko dvasinį komfortą, klasės kaip bendruomenės sveiką, demokratišką atmosferą ir bendrą kūrybišką visos mokyklos klimatą.

Mokinių tarpusavio santykiai. *Geri, nuoširdūs asmeniniai santykiai – pirmoji prielaida mokinių bendravimo kultūrai plėtotis.* Mokytojas kartu su tėvais rūpinasi, ar vaikas geba ir kaip geba bendrauti. Vienam iš prigimties lengva, kitam sunku, tačiau abiem bendrauti būtina, tik gal skirtingomis formomis įmanoma ar papildomos paramos reikia.

Mokinių tarpusavio santykiai klostosi asmens, klasės bei mokyklos bendruomenių, neformaliųjų grupių lygmenimis. Klasės vadovas, pasitelkęs tėvus ir kolegas, atidžiai stebi ir analizuoja vaiko asmenybės brandos tendencijas jam bendraujant su bendraamžiais ir kitais vaikais (pamokoje, klasėje, koridoriuje, užklasinėje veikloje, viešajame mokyklos gyvenime ir, kiek įmanoma, už mokyklos ribų). Pastebėjęs mokinio, mokinės bruožą, kuris gali kliudyti jo asmenybei normaliai skleistis – užguitumą, vergišką klusnumą, pasyvumą, vienišumą, nemokėjimą bendrauti, drovumą ir t.t. ar agresyvumą, priešišumą, perdėtą ambicingumą, neapykantą, žiaurumą ir kt. – mokytojas, ypač klasės auklėtojas, tariasi su tėvais (jei tai tikslinga), sunkiais atvejais su psichologu ir ieško būdų, kaip tuos besiformuojančius bruožus keisti pagarba, meile, nuoširdumu grindžiamomis bendravimo formomis. Beje, bendravimą, bent išorinį, lengvina ir etiketo išmanymas.

Tačiau pagrindinis kelias norint pasiekti rezultatų, – tai pačiam bendrauti ir stengtis sudaryti įvairias bendravimo situacijas: rengti pačių vaikų ar bendras su tėvais ir mokytojais vakarones, spektaklius, varžybas, stovyklas, išvykas (ypač ilgesnes), svečiavimąsi šeimose grupelėmis ar pavieniui, pokalbius, diskusijas grupelėmis klasėje, bibliotekoje ir t.t.

Mokymasis bendradarbiauti mokantis, pagalba vienas kitam pamokoje atliekant paskirtus uždavinius ar plečiant lavinimosi ir saviauklos akiratį – ne mažiau svarbi mokinių bendravimo kultūros plėtotės prielaida.

Šiuo atžvilgiu veiksmingas grupinio mokymosi būdas, kai pagalba vienas kitam – ne mokytojų persekiojamas nusikaltimas, o skatintinas ir įteisintas dalykas. Mokomasi protingos, veiksnios, taktiškos ir geranoriškos tarpusavio pagalbos. Mokinys, mokinė, gebėję gerai išaiškinti uždavinį draugui taip, kad šis paskui mokėtų spręsti panašų uždavinį savarankiškai, pagiriami, o kartais ir formaliai vertinami. *Ugdomas bendras visų poreikis ne tik sužinoti, išmokti, bet ir pasidalyti savo žiniomis ir gebėjimais su kitais, o ne prieš kitus pasirodyti.*

Klasės ir mokyklos savivalda sudaro sąlygas mokyti demokratiškai gyvensenai būtinų bendravimo formų (žr. „Savivalda ir organizacijos“). Padedant mokytojams, tėvams bei dalyvaujantiems savivaldoje draugams mokomasi vadovauti ir dirbti vadovaujama, vadovaujama kito, įgyjama tolerancijos, atidumo kitam, nonkonformizmo ir gebėjimų susitarti, drauge spręsti užduotis, diskusijų kultūros. Ugdomas poreikis asmeniniams ir visuomeniniams interesams susidūrus ieškoti pozityvių sprendimų. Tai viena iš demokratinės gyvensenos būtinybių.

Plėtodama mokinių bendravimo kultūrą, *mokykla turi gebėti kūrybingai remtis neformaliomis paauglių ir jaunimo grupėmis, susidarančiomis dažniausiai be suaugusiųjų pagalbos* (žr. plačiau „Savivalda ir organizacijos“).

Mergaitės ir berniukai, jaunuoliai ir jaunuolės. Lietuvoje vyraujančios bendros mergaičių ir berniukų (koedukacinės) mokyklos yra tinkamesnės demokratinėi gyvensenai ugdyti negu atskiros. Jose konkrečiai dedami ne tik savaime aiškūs abipusės pagarbos pagrindai, bet ugdomas ir gebėjimas suvokti lyčių savitumus. Toks mokymosi būdas lyčių neniveliuoja, tik pratina suprasti savitumų nulemtas kiekvienos lyties žmonių galimybes atlikti ne vien progneratyvines, bet ir viena antrą papildančias specifines kultūrinės bei visuomeninės funkcijas.

Kurdama demokratinę gyvenseną mokykla dėmesingai peržiūri savo gyvenimo ir darbo būdus: santykius, ugdymo turinį, metodus ir nuosekliai įveikia juose išlikusias patriarchalinės visuomenės sandaros nuostatas, kliudančias plėtoti abiejų lyčių lygiateisius, humaniškumu paremtus ryšius.

Mokykla negali užsisklęsti nuo problemų, kurias kelia pasaulyje vis stiprėjančios tendencijos vulgarizuoti vyro ir moters santykius, išvelgiant juose tik fiziologijos ir rinkos aspektus. Vyro ir moters santykius mokiniams padedama suvokti kaip dorinių nuostatų saistomą kultūros sritį. Visas mokyklos klimatas privalėtų sudaryti sąlygas kurtis natūraliam, atsakingam, kultūros kontekste įprasmintam požiūriui į moters ir vyro santykius, o tam būtinos atdaros mokyklos durys ir progos jaunimui bendrauti: vakarai, šokiai ir kitos pramogos.

Mokykla ir namai. Lietuvos Respublikos Konstitucija teigia, kad už vaikų ugdymą atsakingi tėvai ir mokykla. Gaji ilgą laiką vyravusi nuomonė, kad mokykla moko, o tėvai auklėja. Jei sutrinka vaiko elgesys, jei vaikas tingi, tėvų rūpestis tai įveikti, o mokykla vien rašo atitinkamus pažymius. Antra vertus, esama požiūrio, kad tėvai, išleidę vaiką į mokyklą, visą atsakomybę už jo ugdymą perduoda mokytojams. *Namų ir mokyklos atsakomybė abipusė.*

Ugdymo organizavimas priklauso visai švietimo sistemai, kartu ir mokyklai. Vis dėlto *demokratiškoje visuomenėje lauktina daug didesnės kūrybinės tėvų iniciatyvos. Konstruktyviai dalyvauti švietimo reikaluose turi pasiręgti ir pati visuomenė. Jai būtina įgyti reikiamą pedagoginę ir kultūrinę kompetenciją. Pedagoginiu visuomenės švietimu turėtų deramai pasirūpinti susipratusių piliečių tvarkomos visuomenės informavimo priemonės ir pirmiausia pati mokykla.*

Tėvai gauna iš mokyklos visokeriopą informaciją: apie mokyklos darbo organizavimą, jos veiklos tikslus, uždavinius ir kryptis, mokymo turinį ir būdus. Tam reikalui leidžiamos tėvams skirtos ugdymo programos su paaiškinimais, rengiami pokalbiai. Labai prasmingas visai mokyklos bendruomenei leidžiamas aktualiausias švietimo klausimus svarstantis mokyklos laikraštis. Mokykla galėtų pasirūpinti ir informaciniais biuleteniais tėvams bei vietos bendruomenei skirtomis spausdintomis metinėmis savo veiklos ataskaitomis. *Juo vyresnė klasė, juo labiau šioje informacijos kaitoje turėtų dalyvauti ir mokiniai.* Ypač svarbu tokią informaciją teikti tėvams ir mokiniams, kai atsiranda pasirenkamųjų, profilinių ir skirtingais lygiais dėstomų dalykų. Atkreiptinas dėmesys į informaciją renkantis dorinio ugdymo dalykus: etiką arba tikyba. Mokyklos pareiga nuodugnai ir objektyviai išaiškinti abiejų dalykų ugdymo turinį. Kadangi nuo 15 metų mokiniai turi teisę patys vieną iš dalykų pasirinkti, jie tą turi daryti sąmoningai, taigi turėdami pakankamai informacijos.

Mokiniamis ir tėvams išdėstomas pasirenkamųjų profilinių dalykų turinys, supažindinama su to ar kito pasirenkamo dalyko vieta profilyje ir jo svarba būsimai profesijai.

Prieš pasirinkdami profilį mokiniai turi dvejų mokslo metų apžvalginį laikotarpį. Jį reikėtų visokeriopai išnaudoti. Tai profesinio orientavimosi ir pasirinkimo metai.

Išsami ir įvairių formų informacija mokiniams ir tėvams teiktina IX-X orientavimosi klasėse, kada apsisprendžiama: baigti vidurinę mokyklą ar po X klasės išeiti į profesinę. Mūsų visuomenės bendram išsilavinimo lygiui smunkant, aiškėjant kvalifikuotų žmonių stygiui ateityje, *mokykla atskleidžia jaunimui ir tėvams, kokį asmeninį nuostolį patirs patys mokiniai ir mūsų visuomenės kultūrinė, ūkinė bei politinė raida dėl greitos šiandieninės naudos siekimo, orientavimosi vien į dienos interesus.* Panašiai mokytojai, tėvai ir mokiniai keičiasi informacija XI-XII klasėse, kai jaunimui, be profesinio, tampa svarbus ir pasaulėžiūrinis apsisprendimas.

Mokyklos ir tėvų bendradarbiavimas ugdymo srityje turėtų tapti platesnis, gilesnis ir abipusiškesnis nei iki šiol. Tėvai supažindinami su klasės, kurioje mokosi vaikas, ugdymo tikslais, uždaviniais, turiniu, metodais ir mokytojo keliamais reikalavimais. Mokytojai nuolatos informuoja tėvus apie vaiko pažangą, sunkumus bei keblumus ir tariasi, kaip drauge galėtų padėti vaikui įveikti kliūtis. Sudėtingesniais atvejais patartina kreiptis į mokyklos psichologą.

Mokykloje tėvai turi jaustis laisvai, nebijodami išgirsti viešų ar neviešų mokytojų priekaištų. Tėvai skatinami tiesiogiai pažinti mokyklą, klasę, vaiko draugus ir mokytojus. Pageidautinos ir atskiros kiekvieno mokytojo valandos, skirtos pasitarti su tėvais. Tėvai gali būti kviečiami ateiti į klasę pamokos ar didesnės pertraukos metu.

Suaugę šeimos nariai padeda mokytojams ir vyresniems mokiniams budėti kieme, sporto salėje, aikštyne ar valgykloje, prireikus talkina organizuojant priešpiečius ar pietus, teikia pagalbą mokykloje pamokų ruošti pasiliekančioms vaikams. Šitokiam bendravimui tarp mokyklos ir namų daug galėtų padėti pensinio amžiaus šeimos nariai ar šiaip su švietimu susiję pensininkai.

Mokytojai drauge su vaikų šeimomis įvairiopa tęsia bendrą ugdomąjį darbą natūralioje gyvenimiškoje aplinkoje. Be jau minėtų būdų, yra ir daugiau, pvz.:

- pagalba skurdo ištiktiems ir negalią turintiems vaikams;
- mokinių, mokytojų ir šeimos narių stovyklavimas;
- išvykos, kurioms vadovauja mokytojas ir kai kurie tėvai ar atvirkščiai;
- teatro, muziejų, koncertų, parodų lankymas;
- klasės ar jos grupės lankymasis kurio nors mokinio šeimoje;
- atvirų durų diena klasėje;
- klasės surengtas vaidinimas, kuriame dalyvauja šeimos nariai, mokytojai ar net visa mokykla;
- saugaus pradinukų kelio į mokyklą organizavimas (čia galėtų dalyvauti ir tėvai, ir vyresnieji mokiniai);
- bendros mokytojų ir tėvų konferencijos ar diskusijos aktualiais ugdymo ar kitais visuomenės gyvenimo klausimais.

Toks bendradarbiavimas įprastas šiandieninėse Vakarų šalyse. *Jis liudija sąmoningai priimtą mokytojų ir visuomenės atsakomybę už tautos ateitį. Bendradarbiavimą organizuoti dažniausiai tenka mokyklai – mokytojams ir mokyklos vadovams. Sėkmingai plėtojamas toks bendradarbiavimas palengvina visą ugdymo darbą, tampa svarbiu pačią visuomenę ugdančiu veiksmu.*

Vadovavimas mokyklai. Mokyklos gyvenimui ypatingos reikšmės turi kompetentinga, racionali, demokratiniiais principais grindžiama jos vadyba, kurioje įvairiais lygmenimis dalyvauja visi bendruomenės nariai. *Mokyklos vadovai turi būti pasiryžę ir gebėti nuolat plėtoti mokyklos savivaldą, taip paskirstydami užduotis ir pareigas, kad visi mokyklos bendruomenės na-*

riai pagal savo kompetenciją galėtų dalyvauti tvarkant mokyklos gyvenimą, kuriant jos filosofiją, numatant strateginius tikslus ir uždavinius, planuojant veiklą. Mokykla turi sąmoningai įveikti tarybinio autoritarinio vadovavimo būdą. Vadovai ir visi kiti bendruomenės nariai privalo mokytis kolegialiai priimti sprendimus išklausydami bei įvertindami įvairias nuomones, siekdami jas suderinti. Demokratijos ugdymo uždavinius sprendžiančioje Lietuvos mokykloje vadovams tenka asmeninė atsakomybė už demokratinio klimato kūrimą ir demokratiškas santykių mokyklos bendruomenėje plėtotę.

Demokratinio mokyklos valdymo būtina prielaida – teisinis, ūkinis ir kūrybinis mokyklos savarankiškumas.

Savivalda ir kitos struktūros. Savivalda – itin svarbi mokyklos gyvenimo struktūra. Ji *praktiškai organizuotomis priemonėmis plėtoja mokinių, mokytojų ir tėvų demokratinės gyvensenos patirtį. Mokyklos savivaldos struktūra turi būti ne schemiška ar unifikuota, bet vidaus poreikių diktuojama ir kūrybiškai plėtojama.*

Mažesni mokiniai gali mokytis įvairių savivaldos formų žaisdami, imituodami įvairius visuomeninius vaidmenis. Mokiniam augant, nuo žaidimo pereinama prie rimtos organizacinės veiklos, mokomasi veiklą planuoti etapais, numatyti jos rezultatus, jai vadovauti, laikytis bendrų veiklos taisyklių, kelti, analizuoti organizacines problemas ir jas spręsti dialogu, susitarant, sutvardant savo egoizmą bei agresyvumą.

Visuomeninio darbo mokosi visi mokiniai, o ne tik iškilnieji ar aktyvesnieji. Mokytojas ir vyresnieji mokiniai turi gebėti pastebėti pasyvųjį, drovųjį, atstumtąjį ar savimi nepasitikintį ir taktiškai jam padėti įsitraukti į bendriją. Socialinė branda yra vienas iš pagrindinių žmogaus brandumo požymių. Darbo formų įvairovė, atsižvelgiant į kiekvieno polinkius, interesus ir gebėjimus, turėtų apsaugoti mokyklos visuomeninę veiklą nuo tarybiniam laikui būdingo jos formalumo ir fasadiškumo.

Mokyklų savivaldos institucijos ieško įvairių būdų bendrauti tarpusavyje, keistis patirtimi, rengti bendrus renginius, svarstyti bendras opias problemas.

Demokratinę mokyklos gyvenimą ypač turi įtakoti *Mokyklos taryba*, kurią sudaro mokinių, mokytojų, tėvų ir visuomenės atstovai. Gerai organizuotoje, neformaliai veikiančioje Mokyklos taryboje sueina visų mokyklos veiklos barų klausimai, jie čia kolegialiai nagrinėjami ir sprendžiami. Veikli *Mokinių taryba* – gera dirva mokiniams visuomeniškai bręsti. Pagrindinės profesinio darbo problemos sprendžiamos *Mokytojų (pedagogų) taryboje*.

Biblioteka yra vienas iš reikšmingų ugdymo proceso veiksmų. Jos vaidmuo itin išauga modernioje mokykloje.

Atsižvelgiant į naujas reikmes būtina: 1) *kryptingai plėsti mokyklos bibliotekos komplektavimą* – jam nebetinka tarybinio meto kriterijai; biblioteka turėtų kaupti savarankiškoms mokinių studijoms reikalingus ugdymo turinio šaltinius, įvairius žinytus ir enciklopedijas, periodiką; 2) ieškoti naujų papildomų *bibliotekininko darbo* su mokytojais ir mokiniais būdų; 3) atitinkamai *plėsti mokyklų bibliotekininkų kvalifikacijas*, kad jie galėtų aktyviai talkinti vykstančioje kultūros kaitoje, būti ugdymo organizavimo patarėjais; 4) *modernizuoti bibliotekas* aprūpinant jas garsine, vaizdine, kompiuterine bei dauginimo technika, kompiuteriniais ryšiais.

Svarbia bibliotekos dalimi turėtų tapti erdvi *skaitykla*. Joje mokiniams ir mokytojams sudaromos sąlygos savarankiškam mokymuisi. Įprastu mokyklos gyvenimo dalyku turėtų tapti *bibliotekoje vykstančios atskirų dalykų pamokos*. Naujoje erdvėje pasitelkiami ir alternatyvūs ugdymo metodai. Bibliotekoje turėtų būti galimybių žiūrėti videofilmus, klausytis muzikos įrašų, žaisti intelektą lavinančius žaidimus (šachmatai). Biblioteka padeda mokiniams išmokti savarankiškai, kritiškai ir kūrybiškai naudotis įvairiomis žiniasklaidos priemonėmis. Sykiu ji brandina sąmoningą ir reiklų kultūros vartotoją.

Biblioteka turėtų aktyviai dalyvauti ir bendros mokyklos vizijos, ir konkretaus ugdymo turinio kūrime. Pati biblioteka kurtina kaip *mokyklos informacijos centras*, kaupiantis mokyklos archyvą, mokytojų ir mokinių darbus. Ji – ir mokslinių tyrimų, ir kultūrinės veiklos vieta. Gera biblioteka gali atlikti ir *mokytojų kvalifikacijos tobulinimo centro paskirtį*.

Mokykla ir visuomenė. Mokykla siekia būti ne vien kultūros perteikėja, bet ir *kūrybinga tautos kultūrinio gyvenimo dalyvė, vietos kultūros židinys*. Artimiausias darbo baras – kultūrinė, karitatyvinė ir kita mokinių veikla už mokyklos ribų. Antrasis baras – mokyklą supantis vietinės bendruomenės ir Lietuvos Respublikos kultūrinis, visuomeninis, ūkinis, politinis gyvenimas. *Mokykla yra atvira visoms opiausioms vietinės bendruomenės ir valstybės problemoms*. Ji siekia supažindinti su jomis mokinius, mokyti suinteresuotai jas svarstyti ir ieškoti racionalių sprendimų. Problemiškas šiandienos gyvenimas turi tapti itin svarbiu neformaliu ugdymo turinio šaltiniu.

Mokiniai ir mokytojai dalyvauja už mokyklos esančiose organizacijose, draugijose ar partijose. *Mokytojo priklausymas partijai negali kenkti mokyklos darbui, jei jis laikosi pedagoginės etikos*. Tačiau mokykloje neturi veikti kurios nors partijos padaliniai, *neleistina, kad partinės grupuotės tiesiogiai kištųsi į mokyklos veiklos organizavimą*. Vidurinės mokyklos mokiniams partijose dalyvauti nepatartina: ankstyva ideologinė asmens priklausomybė, dar stokojant autentiškos pasaulėžiūros, gali slopinti tolesnę asmenybės plėtotę.

Vaikų ir jaunimo organizacijos, būdamos įvairios pasaulėžiūrinės pakraipos, yra itin svarbios mokinių visuomeniškumui ir pilietiškumui ugdyti. Jos turi laikytis atvirumo ir demokratinio sugyvenimo principų.

Kuriame atvirą mokyklą tiesiogine žodžio prasme. Sporto aikštynais, salėmis, biblioteka mokiniai naudojami ne vien pamokų metu, bet ir laisvalaikiu. Siekiama, kad mokyklos gėrybėmis ir kultūriniais kontaktais galėtų naudotis ir iš jos išėjęs, kitose mokyklose besimokantis jaunimas bei vyresnio amžiaus vietos bendruomenės nariai.

Mokyklose susidaro neformalios vaikų, ypač paauglių, grupės, kurios dažniausiai vengia kontaktų su suaugusiais. Kartais jos kuriasi žaidybų pagrindu: futbolo, krepšinio, slidžių ir t.t. mėgėjai arba tiesiog bastymosi po miestą ir apylinkes būreliai. Tai normalus jaunimo gyvenimo reiškiny. Tačiau *šiandieninėje nestabilioje, su raiškiomis vartotojiškomis tendencijomis visuomenėje dažnai pastebimas destruktivus, kartais į nusikaltimus vedantis, tokių neformalių grupių bruožas. Tai vadinamoji deviantinė, nuo įprastinių normų nukrypstanti subkultūra. Kad pavojus šiuo atveju nedidėtų, būtinas geras visos mokyklos klimatas, partneriški mokytojų ir mokinių bei nuoširdūs šeimų santykiai, platus ir įvairus mokyklos visuomeninis gyvenimas bei užklasinis darbas ir ypač – pačios mokyklos atvirumas*.

Kitas svarbus dabarties mokyklai tenkantis rūpestis – *socialiai apleistų, mokyklos nelankančių vaikų socializacija*. Šiandienos sąlygomis kartais artimiausioji vaiko aplinka jam nesudaro galimybių normaliai bręsti, augti moraliu žmogumi ir piliečiu. Mokyklos pareiga – dirbti reikalingą *prevencinį darbą*, laiku užkirsti kelią jauno žmogaus nuopuolimi. Tik pastebėjusi nenormalios brandos ženklus, mokykla, bendradarbiaudama su visuomene, turėtų parengti individualią vaiko ugdymo programą.

Mokyklos visuomeninė veikla gali būti labai įvairi, pvz.:

- talkos mokykloje, prie kultūros paminklų, namuose, ūkyje, miške, kapinėse ir t.t.;
- vaikų teisių gynimas, priešinimasis prievartai ir smurtui;
- įvairiopa ekologinė veikla;
- filantropinė veikla savo apylinkėje slaugant vienišus žmones, padedant, tėvams išėjus, prižiūrėti mažesnius ar su negaliomis vaikus ir t.t.;

- pagalba socialiai apleistiems, materialinių sunkumų turintiems bendraamžiams;
- dalyvavimas sveikos gyvensenos programose, prieš narkotikų ir alkoholio vartojimą nukreiptoje veikloje;
- bendradarbiavimas su vietos savivaldos institucijomis sprendžiant jaunimo ir kitas vietinės bendruomenės problemas.

Kita sritis – tai visuomenei atviri renginiai pačioje mokykloje: kraštotyros muziejėliai, bibliotekos, kompiuterių klasės, įvairios kolekcijos, parodos, koncertai, vaidinimai, surengti savo pačių ar kviestinėmis jėgomis.

Mokyklos ryšiai su visuomene padeda mokiniams geriau pažinti darbo ir profesijų pasaulį. Mokykla turėtų stengtis palaikyti santykius su vietiniais gamybos, verslo ir intelektualinio darbo centrais, jų darbuotojais.

Visuomeninė mokyklos veikla itin svarbi pilietiniam mokinių ugdymui. Vaikams, jaunuoliams, jaunuolėms padedama susipažinti su tėvų sprendžiamomis visuomeninėmis problemomis, vietos savivaldos svarstomais praktiniais klausimais, įvairių valdžios institucijų darbu. *Mokiniams padedama suinteresuotai stebėti kasdienes demokratijos kūrimo rūpesčius ir sunkumus*, skatinamas jų ryžtas ieškoti būdų šiems sunkumams įveikti, noras aktyviai visuomenės veikloje dalyvauti.

Pramogos. Mokykla – mokinių ir mokytojų bendrija, kurioje ne tik mokomasi, bet ir gyvenama. Šiame gyvenime yra svarbios ir darbo, ir laisvalaikio formos. Mokykla turi ieškoti įvairių, prasmingų savo bendrijos narių bendrabūvio būdų bei juos plėtoti. Šitaip ji kuriasi savąją *laisvalaikio ir pramogų kultūrą*. Labai svarbu, kad ši kultūra nebūtų formali, dirbtinai rituališka, turinti prievartos elementų. Mokykla turėtų puoselėti autentišką, jos narių bendravimo ir saviraiškos poreikius bei siekius atitinkančią pramogų kultūrą. Sykiu mokyklos kuriamos šventės ir pramogos privalėtų sudaryti patrauklią pozityvią alternatyvą tai šiandieninės pramogų industrijos gaminių daliai, kuri manipuliuoja žemiausiais žmogaus instinktais. Siektina, kad mokykla ugdytų savarankišką ir kritišką jaunimo požiūrį į dabarties pramogų ūkį, puoselėtų jo gebėjimus pasirinkti ir kurti autentiškas, bet žmoniškumo principų nepažeidžiančias pramogų formas.

Mokyklos veidas. Mokykla yra ugdymo ir kultūrinės paskirties institucija. Pagrindinį savo uždavinį ji atlieka remdamasi kultūra. Savo ruožtu, perteikdama jaunajai kartai kultūros paveldą, brandindama savarankišką ir kūrybinį jaunimo santykį su kultūros tradicija, ji dalyvauja krašto kultūros kaitoje. Demokratinėje visuomenės struktūroje šiuos uždavinius mokykla gali deramai atlikti tik turėdama tam tikrą erdvę individualiai raiškai ir gebėdama kūrybiškai, demokratiškai, kompetentingai pedagoginiu bei kultūros požiūriu dirbti. Šioms sąlygoms esant formuojasi *pozityvus, individualus mokyklos veidas*.

Jis gali būti labai įvairus: kartais vieno atspalvio (pvz., meninio, mokslinio, visuomeninio ir t.t.), kartais įvairiaspalvis, tačiau sudarantis tam tikrą individualumo visumą. Šią visumą lemia kartais talentingi pedagogai ir jų grupės, kartais ir talentingų vaikų, ypač vyresniųjų, klasės, kartais gerą mokyklos klimata skatinanti vadybinė praktika ar ypatingas mokyklos ir vietinės bendruomenės ryšys. Savo veidą turinčioje mokykloje, susidaro palankesnės aplinkybės vaiko asmenybei skleisti. Joje didesnė tampa ir gerų ugdymo bei ugdymosi rezultatų tikimybė.

UGDYMO TURINYS

Ugdymo turinys ir bendroji ugdymo samprata. Ugdymo turinys – integrali ugdymo proceso dalis. Jis glaudžiai susijęs su kitais šio proceso veiksniais: ugdymo tikslais ir uždaviniais, ugdymo būdais, bendraja, pilietine ir profesine mokytojų kultūra, švietimo vadyba.

Ugdymo turinio sampratą ir sudarymą lemia ne tik bendrieji ugdymo tikslai, bet ir vyraujanti ugdymo samprata, turima ugdymo filosofija.

Po okupacijos dešimtmečių atkuriamą Lietuvos švietimo sistema siekia ugdyti laisvą ir savarankišką asmenį, gebantį atsakingai gyventi, konstruktyviai dalyvauti tautos kultūros ir modernios demokratinės visuomenės kūrime. Dabartinė tautos švietimo kaita remiasi visumine (holistine) ugdymo samprata, su ja susijusiomis keliomis conceptualiomis nuostatomis: a) žmogus kaip asmenybė yra integrali esybė; ugdymo procese jis skleidžiasi kaip sudėtinga, bet sąryšinga visuma; psichofizinės ir dvasinės žmogaus galios yra integralios, sąveikaujančios, lygiavertės ir vienodai atsakingai puoselėtinios; b) kiekvienas asmuo yra unikalus ir autonomiškas, ugdymo procese jis – savarankiškas subjektas; c) žmogus – natūros ir kultūros darinys, gebantis save kurti bei išmintingai dalyvauti kultūros ir gamtos kaitoje; šiam kūrimui ir dalyvavimui būtinas geras krašte ir pasaulyje vykstančių procesų supratimas, brandi asmens saviemonė, humanizmu bei bendrosiomis žmogaus vertybėmis pagrįsta pasaulėžiūra; d) žmogus egzistenciniu požiūriu yra organiškai susijęs su aplinkos pasauliu, jo būtis visada yra sąlygota sociokultūrinio konteksto (šeimos, bendruomenės, visuomenės, tautos ir žmonijos gyvenimo); e) pasaulis – tai įvairių tikrovės sričių ir reiškinių sąryšinga visuma, atskiras reiškinys gali būti pažintas ir suprastas tik visumos kontekste; visuminę tikrovę prigimtį gali adekvačiai atskleisti integruota žinių sistema, apimanti tikrovės reiškinių interpretavimo įvairovę; f) ugdymas – integrali sociokultūrinio pasaulio dalis; jo kaita – esminis visuomenės ir kultūros kaitos veiksnys, racionalaus bei kryptingo visuomenės atsinaujinimo būdas.

Visuminė asmens ir visuminė pasaulio sampratos lemia ir visuminį ugdymo turinio – kaip integruotos vertybinių nuostatų, gebėjimų, įgūdžių ir žinių sistemos – supratimą.

Ugdymo tikslai ir turinys. Sąmoningai ir motyvuotai ugdymo turinys kuriamas atsižvelgiant į pagrindinius ugdymo tikslus bei uždavinius, psichologinius kriterijus (mokinio prigimtį, brandą, pažinimo procesų dėsningumus), ugdomų asmens galių ir pažinimo srities pobūdį bei struktūrą, asmenybinius ir sociokultūrinius lūkesčius. Šiuolaikinės ugdymo proceso sampratos branduolį sudaro šios sąvokos-raktai: asmens savarankiškumas, atsakomybė už save ir visuomenę, socialinė bei kultūrinė kompetencija, atsiskleidžianti ne tik atitinkamomis žiniomis, bet ir gebėjimu konstruktyviai, kūrybiškai veikti, nuolatinė saviugda-savikūra. Laisvos

asmenybės, savarankiško ir demokratinio tautos gyvenimo būdo bei demokratijos kūrimo siekius išreiškiantys bendrieji ugdymo tikslai skatina sąmoningai peržiūrėti šiandien mokyklos ugdymo turinį – jį kritiškai vertinti ir nuolat kurti.

Bendrieji ugdymo tikslai – tai esminiai ugdymo turinio atrankos bei kūrimosi principai. Ugdymo turinys prioritetiškai orientuojamas į asmens *visapusišką kūrybinę sklaidą*, o ne į dalyko žinių reprodukovimą, paremtą atmintimi ir išskirtinai intelektu. Tai būdinga senoviškai suprastam mokymui. *Ugdymo turinio sąvoka gerokai platesnė už mokymo turinio sąvoką.* Dalyko mokymas šiandien neatsiejamas nuo visų asmens galių ugdymo. Mokykloje vyravusi ir dar neišgyvendinta akademizmo tendencija absoliutino dalyko mokymo uždavinius, nedaug tesugebėjo juos derinti su bendraisiais asmenybiniais ir sociokultūriniais ugdymo tikslais.

Pačiame lietuvių kalbos žodyje *ugdymas*, tapusiam edukologijos terminu, glūdi itin šiuolaikiškas požiūris. Ugdyti galime prigimtinių pradą turintį dalyką, jį veikiamo ne savavališkai minkydami, laužydami, o vienaip ar kitaip atsižvelgdami į duotybę. Tai sakytina ir apie ugdomas žmogaus galias, ir apie teikiamas žinias. Vis greitejantys šiandieninio pasaulio civilizacijos plėtros tempai ir kartu atsiliekančios paties žmogaus dvasinė sklaida kelia rūpesčio visai žmonijai. Todėl pasauliniu mastu ieškoma būdų, kaip atitinkamai keisti ugdymo sistemas, ugdymo turinį ir metodus. Pagrindine ugdymo tendencija tampa ne atkartojamų žinių gausinimas, o pastangos suvokti bei suprasti žmogų ir pasaulį sudarant mokiniui sąlygas pačiam patirti, pačiam išgyventi, pačiam savo projektus kurti ir įgyvendinti, savo asmenybę puoselėti, pačiam dalyvauti visuomenės ir pasaulio kaitoje. Taigi į asmens visapusišką sklaidą orientuotu ugdymo turiniu visų pirma siekiama plėtoti asmens dvasines bei fizines galias, bendruosius gebėjimus, nuostatas, vertybines orientacijas, žinias ir įgūdžius, svarbius kasdieniniame žmogaus gyvenime bei įvairiose profesinės veiklos srityse. Būtent:

- *gebėjimą komunikuoti (kalbėti, skaityti, rašyti gimtąja ir svetima(-omis) kalba(-omis);*
- *informacinius gebėjimus (gebėjimą savarankiškai susirasti, vertinti ir naudotis informacijos šaltiniais; kompiuterinį raštingumą; gebėjimą naudotis naujomis technologijomis);*
- *gebėjimą kritiškai ir konstruktyviai mąstyti, spręsti problemas atskiriant faktus nuo išankstinių nuostatų, daryti savarankiškus sprendimus;*
- *gebėjimą ir nusiuteikimą mokytis visą gyvenimą; mokymosi technikos įgūdžius;*
- *gebėjimą dirbti grupėje, bendrauti ir bendradarbiauti, kartu su kitais planuoti ir projektuoti;*
- *gebėjimą kurti ir dalyvauti kultūros kaitoje;*
- *iniciatyvumą ir gebėjimą rizikuoti;*
- *atsakomybės jausmą ir savitvardą;*
- *pažinimo geismą ir kūrybiškumą;*
- *visuomeniškumą ir pilietiškumą;*
- *gebėjimą nuolat kurtis savo gyvenimą.*

Tai gebėjimai spręsti ir veikti remiantis žiniomis bei įgyta autentiška gyvenimo patirtimi ir brandžiomis vertybinėmis nuostatomis.

Esminis ugdymo siekis – gyvenimo išmintis, padedanti žmogui atsakingai veikti ir prasmingai būti. Šios išminties neįmanoma išreikšti žinių ar įgūdžių kiekiu. Ji – intelektualinė bei pasaulėžiūrinė žmogaus branda bei jo kultūrinė ir socialinė kompetencija. Išmintis sietina su gebėjimu prasmingai gyventi. Šis gebėjimas suprantamas ne kaip instrumentinis įgytų žinių taikymas ir pragmatiškas asmens prisitaikymas prie aplinkos (tai buvo įprasta sovietinėje pedagogikoje), o kaip humaniškos, išvalgios, konstruktyvios gyvenimo pozicijos turėjimas ir mokėjimas ja remiantis atsakingai veikti bei būti.

Posūkis į visapusišką žmogaus ugdymą skatina humanizuoti ir humanitarizuoti ugdymo turinį.

Ugdymo turinio humanizavimas ir humanitarizavimas. Bendrieji asmens ugdymo tikslai skatina mokykloje perteikiamą *ugdymo turinį peržiūrėti medžiagos prasmingumo ir vertybinio kryptingumo požiūriais*. Turinys turėtų būti siejamas ne tik su abstrakčiu žinojimu, bet ir su autentiška asmens gyvenimo patirtimi. Kuriantis ugdymo turinį, dera klausti: kiek jis egzistenciškai svarbus mokytojams ir mokiniams? kiek jis padeda įgyti gyvenimo išminties? Pasirenkama ugdymo medžiaga turi atitikti psichofizinę asmens raidą, jo įgytą kultūrinę ir socialinę patirtį, egzistencinius, kultūrinius bei socialinius poreikius ir interesus. Į tai atsižvelgiant, ugdymo turinys papildomas naujais humanitarinio ir socialinio pobūdžio dalykais: doriniu ugdymu (etika ir tikyba), pilietinės visuomenės pagrindais, filosofija bei psichologija. Dorinio ir pilietinio ugdymo principai turėtų persmelkti visus mokomuosius dalykus. Humanizavimas sietinas su turinio gyvenimiškumu aktualumu, prasmingumu bei jo žmogiškumu autentiškumu.

Ugdymo humanizavimas remiasi svarbia šiuolaikinių gamtos ir humanitarinių mokslų metodologine nuostata: mokslininkas, tyrinėtojas yra ne aprašomo pasaulio išorėje, bet jo viduje; jis – tyrinėjamo pasaulio dalis. Tad *mokslinis pasaulio pažinimas neįmanomas be nuolatinės žmogaus autorefleksijos, jo savižinos*. Todėl ne tik humanitariniams, bet ir socialiniams bei gamtos mokomiesiems dalykams turėtų būti būdingas asmens egzistencijos matmuo, egzistencinė žmogaus problematika. Kita vertus, gamtos ir tiksliesiems mokslams mokykloje būtina suteikti bendrą kultūrinį ir socialinį kontekstą. Šiais kontekstais praplėstinas gamtos dalykų turinys. Apskritai gamtos ir tiksluosius mokslus turėtume traktuoti kaip integralią kultūros dalį, kaip dvasinei asmens brandai svarbią kultūros sritį.

Ugdymo turinys ir švietimo kaitos tendencijos. Ugdymo turinio kūrimąsi įtakoja ir tradicinė mokyklos darbo patirtis, senosios didaktikos stereotipai, ir atsinaujinimo tendencijos, modernios didaktinės nuostatos. Lietuvos mokyklai itin svarbu, kad šių skirtingų įtakų sąveika būtų palanki nuosekliai švietimo kaitai, naujų bendrųjų ugdymo siekių įgyvendinimui.

Takoskyrą tarp sena ir nauja išreiškia dviejų ugdymo procese vyraujančių tendencijų – reprodukcinės ir interpretacinės – skirtybės. Šias skirtības lemia nevienodi požiūriai į žmogaus ir pasaulio santykius, į kultūros perdavimo būdus. *Reprodukcinis požiūris teigia, kad kultūros tradicija atgaminama, išsaugoma ir perduodama būsima kartai ją atkartojant, kad pasaulis pažįstamas perimant apie jį kitų sukauptas žinias. Interpretacinis požiūris* kultūros perėmimą ir perdavimą, pasaulio pažinimą suvokia gerokai sudėtingiau: *kultūros paveldas nėra tik atkartojamas – norėdami jį perimti, turime savarankiškai vertinti, atsirinkti, aiškintis, kūrybingai plėtoti*. Reprodukcinis požiūris skatina nesavarankišką asmens santykį su kultūra ir visuomene. Interpretacija yra grindžiama kūrybine asmens ir aplinkinio pasaulio sąveika, dialogišku asmens ir kultūros, asmens ir visuomenės ryšiu.

Ugdymą galime suvokti kaip interpretacinį veiksmą, kurio metu bendroji kultūros patirtis yra suasmeninama, aktualizuojama bei kūrybingai tęsiama. Tik interpretuodamas pasaulį, perimdamas kultūros reikšmes, asmuo kuriasi savo gyvenimo prasmę.

Interpretacija reikalauja savarankiško mokytojo požiūrio į galimus ugdymo turinio šaltinius, taigi – ir bendros sociokultūrinės bei pilietinės mokytojo kompetencijos. *Labai svarbus tampa mokytojo pasaulėžiūros, jo elgsenos, santykio su pasauliu autentiškumas, savarankiškumas ir tolerantiškumas*. Ne mažiau reikalingas *mokytojo pasiryžimas nuolat ugdyti interpretacines mokinių galias, skatinti jų pasaulėžiūrinį autentiškumą ir savarankiškumą*. Be šių nuostatų ugdymo neįmanoma paversti interpretaciniu veiksmu.

Ugdymo turinys ir mokyklos samprata. Ugdymo turinio sudarymą sąlygoja turima mokyklos samprata. Lietuvos bendrojo lavinimo *mokykla kuriama kaip savarankiška*

bendruomenė, partneriškai bendradarbiaujanti su visuomene bei įvairiomis jos institucijomis. Mokykla nėra pasyvi, instrumentinė, reprodukcinė, visuomenę aptarnaujanti bendruomenė. Ji savo gyvenimą grindžia savarankiška ugdymo filosofija, išsikeltais bendrais asmens ugdymo uždaviniais. Su kultūros tradicija ir tikrove mokyklą sieja interpretacinis santykis. Interpretacijai būdinga ne tik reprodukcija, tradicinės patirties perėmimas, bet ir jos kritiškas vertinimas bei kūryba. Mokyklos bendruomenė gali aktyviai aiškintis sudėtingą ir kintančią savos kultūros tradiciją bei problemišką šiandienos pasaulį, juos interpretuoti ir savo kūrybos pastangomis įtakoti. Mokykla skatina mokinius interpretuoti – aiškintis, suprasti, išgyventi, savarankiškai vertinti, įprasminti, įtakoti, kurti – kultūros tradiciją ir dabarties tikrovę.

Taigi kasdieninis *praktinis ugdymo turinio kūrimas vyksta mokykloje.* Valstybė mokyklai siūlo tik orientyrus, ugdymo turinio kūrimo gaires: bendruosius ugdymo tikslus, bendrąsias programas, išsilavinimo standartus, lanksčius mokymo planus, lanksčią egzaminų sistemą. Šiomis gairėmis remiantis, realus ugdymo turinys formuojamas mokyklos bendruomenėje, bendradarbiaujant mokytojams, mokiniams, tėvams ir visuomenei.

Ugdymo turinio šaltiniai. Kuriant turinį, pasitelkiami įvairaus pobūdžio turinio šaltiniai. Interpretacinė ugdymo tendencija pabrėžia *ne tik formaliųjų* (vadovėlių, mokymo priemonių), *bet ir neformaliųjų šaltinių svarbą. Spauda, televizija, radijas, kompiuterių tinklais pasiekiami informacijos srautai, įvairi kultūrinė ir socialinė bendruomenės gyvenimo patirtis, problemiška gyvoji tikrovė – tai būtina šiuolaikinio ugdymo turinio dalis.* Mokyklos bendruomenės nariai turėtų gebėti šią įvairiopą medžiagą analizuoti, kritiškai vertinti, išmintingai ja naudotis siekdami ugdymo bei ugdymosi tikslų. Itin svarbu savarankiškai vertinti ir formaliuosius ugdymo turinio šaltinius. *Vadovėliai ir mokymo priemonės reikalauja ne paraidinio išmokimo, bet kūrybinio požiūrio, interpretacinio santykio.* Formalios mokymo priemonės siūlo tam tikrą ugdomąją medžiagą, kuri gali būti įvairiai atsirenkama ir prisitaikoma kuriantis konkretų ugdymo turinį.

Formalieji ir neformalieji ugdymo turinio šaltiniai turėtų būti derinami tarpusavyje siekiant organišką jų dermės, vengiant dubliavimosi. Tokia *skirtingų šaltinių sąveika padeda įveikti mokyklos ir gyvenimo atotrūkį.*

Ugdymo turinio integravimas ir diferencijavimas. Savarankiškai kurdamasi ugdymo turinį, mokykla jį integruoja ir diferencijuoja.

Sociokultūrinė integracija siekiama ugdymo turinį artinti prie sociokultūrinio gyvenimo konteksto, atitinkančio mokinių amžių, patirtį bei interesus. Tik aktualia, mokinių sociokultūrinę patirtį ir interesus atliepiančia medžiaga prisodrintas turinys gali skatinti mokinio dvasinį aktyvumą, interpretacinį santykį su mokomąja medžiaga, nusiteikimą veikti ir kurti.

Tarpdalykinės integracijos paskirtis - suderinti tarpusavyje atskirų disciplinų keliamus ugdymo tikslus ir uždavinius, jų turinius bei metodus ir šitaip padėti mokiniams kryptingiau siekti bendros kultūrinės ir socialinės kompetencijos.

Mokykloje ugdymo turinys integruojamas per vadinamąsias integruojančias programas bei tarpdalykinius integracinius ryšius. Pastarųjų siekiama:

- integruojant dviejų ar daugiau mokomųjų dalykų medžiagą (tarpdisciplininė integracija);
- tam tikrą temą ar problemą atskleidžiant pasitelkus tinkamą medžiagą iš įvairių mokomųjų dalykų (teminė, probleminė integracija);
- naudojant tuos pačius metodus mokant skirtingų mokomųjų dalykų (metodų integracija);
- remiantis bendromis tam tikrai mokslų sričiai sąvokomis, idėjomis, principais, dėsniniais (konceptuali ugdymo turinio integracija).

Ugdymo turinio diferencijavimu siekiama turinį labiau pritaikyti prie mokinio polinkių, poreikių, specifinių ir bendrųjų gebėjimų, atsižvelgti į aktualias mokyklos, vietos bendruomenės, krašto sociokultūrinio gyvenimo reikmes. Didesnis ar mažesnis ugdymo turinio diferencijavimas yra būtina sąlyga a) kuriant diferencijuotą (tipologiniu požiūriu) bendrojo lavinimo institucijų sistemą; b) įvedant profiliuotą mokymą XI–XII vidurinės bendrojo lavinimo mokyklos klasėse (su profiliavimo pradmenimis IX–X klasėse) ir gimnazijose; c) sudarant moksleiviams galimybę rinktis norimą discipliną iš palyginti plataus pasirenkamųjų dalykų sąrašo; d) diegiant skirtingos apimties ir sudėtingumo mokomųjų dalykų programas ar kursus; e) sudarant galimybę rinktis vieną iš kelių alternatyvių vadovėlių; f) individualizuojant mokomąsias užduotis; g) rengiant mokytojo asmeninės patirties, mokinių poreikių ir vietos sociokultūrinio konteksto sąlygojamas individualias mokymo programas ir kt. Kiekviena iš šių ugdymo diferencijavimo formų sąlygoja savitus mokomosios medžiagos atrankos ir sąrangos principus.

Ugdymo turinio struktūra. Į bendrojo lavinimo mokyklos ugdymo turinį įtraukiama mokomoji medžiaga neprimeta griežtų struktūrizavimo schemų. Todėl ugdymo turinio sąranka yra ganėtinai įvairi. Turinio struktūrą daugiausia lemia mokyklos keliamų ugdymo tikslų ir uždavinių pobūdis, taip pat ugdymo turiniui taikomos asmeninio ir sociokultūrinio prasmingumo, aktualumo, ugdymo integracijos ir diferencijavimo nuostatos.

Ugdymo turinio programos sudaromos remiantis spiralės ir koncentriškumo principais. Prie temų, problemų, nagrinėjamų žemesnėse mokyklos pakopose, grįžtama aukštesnėse klasėse, tik jau kitais lygmenimis. Keturi ugdymo turinio koncentrai atliepia naująją bendrojo lavinimo mokyklos struktūrą – $4+(4+2)+2$.

Bendrojo lavinimo mokykloje skiriamos dvi ugdymo turinio struktūrinės dalys: a) *privalomas ugdymo branduolys* ir b) *pasirenkamieji dalykai*. Privalomas branduolys laiduoja visiems mokiniams būtinus bendrojo išsilavinimo pagrindus. Pasirenkamieji dalykai sudaro galimybę intensyviau plėtoti specialiuosius mokinių gebėjimus, atsižvelgti į jų polinkius, interesus, taip pat mokyklos, vietos bendruomenės sociokultūrinės reikmes.

Privalomojo ugdymo branduolio bei pasirenkamųjų dalykų vieta ir savitarpio santykis skirtingose bendrojo lavinimo mokyklos pakopose yra nevienodas. Kuo žemesnė pakopa, tuo didesnė vieta skiriama privalomajam branduoliui. Aukštesnėse vidurinės mokyklos pakopose, ypač XI–XII vidurinės mokyklos bei III–IV gimnazijos klasėse, privalomasis mokymo branduolys siaurėja, o pasirenkamųjų dalykų dalis ugdymo turinyje išauga.

Pradinės mokyklos ugdymo turinys dalykiniu požiūriu iš esmės sutampa su privalomu mokymo branduoliu. Tam tikras ugdymo turinio skirtingumas gali atsirasti tik tose pradinėse bendrojo lavinimo mokyklose, kuriose kai kurių dalykų – muzikos, dailės, užsienio kalbos (anglų, prancūzų, vokiečių, rusų) ar lietuvių kalbos nelietuvių mokyklose – mokomasi pagal vadinamąją sustiprintą programą. Sustiprintam nurodytų dalykų mokymuisi skiriamas tam tikras papildomų savaitinių valandų skaičius.

Pagrindinėje mokykloje (V–X kl.) privalomas branduolys taip pat sudaro ugdymo turinio pagrindą. Ugdymo turinio įvairovė pagrindinėje mokykloje yra didesnė nei pradinėje ir susijusi su tuo, kad: 1) nuo V klasės kai kurių dalykų – užsienio kalbos (anglų, vokiečių, prancūzų, rusų), dailės, muzikos, kūno kultūros, lietuvių kalbos nelietuvių mokyklose – gali būti mokomasi pagal sustiprintą programą; 2) IX–X pagrindinės mokyklos bei I–II gimnazijos klasėse prasideda palyginti negilus ugdymo profiliavimas; į jį įsilieja ir pradėtas dalykų mokymasis pagal sustiprintas programas.

Vidurinės bendrojo lavinimo mokyklos XI–XII bei gimnazijos III–IV klasėse ugdymas yra, palyginti su IX–X klasėmis, labiau profiliuojamas.

Profiliavimas. Profiliuojant ugdymą, siekiama padėti mokiniams: a) pasirinkti tinkamiausią, savo polinkius ir gabumus atliepiančią ugdymosi kelią bei juo kryptingai ir nuosekliai eiti; b) stiprinti mokymosi motyvaciją, išvengti galimų mokymosi nesėkmių; c) įgyti papildomų žinių ir gebėjimų, išplečiančių atitinkamai veiklos sričiai reikalingą teorinį akiratį ir praktinę patirtį; d) susidaryti pagrįstą nuomonę dėl savo tinkamumo tam tikrai profesinės veiklos sričiai, apgalvotai rinktis būsimą profesiją; e) tinkamai pasiruošti tolesnėms studijoms (mokymuisi); f) susidaryti racionalų bei realų mokymosi krūvį.

Lietuvos bendrojo lavinimo sistemoje klostosi keturi ugdymo profiliai: *humanitarinis, realinis, technologinis, meninis*. Kiekvienas profilis priklausomai nuo savo specifikos gali turėti siauresnių pakraipų:

- a) humanitarinis: lituanistinė, šiuolaikinių kalbų, visuomenės mokslų, meninė (gali būti kuriama vidurinėse mokyklose, kuriose pagal sustiprintą programą mokomas kuris nors menų dalykas);
- b) realinis: tikslųjų mokslų, gamtos mokslų, ekonominė;
- c) technologinis: šis profilis iš esmės taikytinas profesinėse mokyklose, teikiančiose III pakopos išsilavinimą; pakraipų pobūdį nulemia profesinio lavinimo kryptis;
- d) meninis: profilis nuo seno susiklostęs menų gimnazijose, kuriose mokomasi pagal specifines tų gimnazijų programas bei mokymo planus.

Pagrindinės mokyklos IX–X klasėse bei gimnazijos I–II klasėse mokiniams sudaromos sąlygos išmėginti savo polinkius, patikrinti, koks profilis ir jo pakraipa būtų artimesnė, tinkamesnė. Dėl to mokykla pasiūlo mokiniams rinktis kai kurių branduolio dalykų mokytis giliau. Siūlytini dalykai, kurie XI–XII klasėse gali tapti profilio pakraipos pagrindiniais dalykais.

Mokinių pasirinkimą IX–X klasėse sąlygoja: jų polinkiai ir siekiai; vidurinės mokyklos, gimnazijos, profesinės mokyklos, kurioje toliau ketinama mokytis, profiliai ir pakraipos; mokyklos pasiūlos galimybės.

Vidurinės mokyklos XI–XII klasėse ir gimnazijos III–IV klasėse profiliuotas mokymas organizuojamas trijų skirtingų branduolio dalykų programų pagrindu. Profiliuotam ugdymui įgyvendinti kuriamas išsamus profiliuoto ugdymo modelis.

Ugdymo turinio konkretizavimas mokykloje. Ugdymo turinio kūrimas reikalauja mokyklos kaip bendruomenės, nusiteikusios ir gebančios interpretuoti, aktualizuoti mokomąją medžiagą, aktyvių pastangų.

Bendrosios programos brėžia gaires, kuriomis remdamasi mokyklos bendruomenė pasirenkia individualiąsias programas. Rengiantiems individualiąją programą mokytojams bendroji programa yra ir reglamentuojantis dokumentas, ir individualiosios programos pagrindas, ir kai kuriais atžvilgiais svarbus idėjų šaltinis. *Rengiant individualiąją programą atsižvelgiama: į mokinių asmenybių raidos uždavinius, jų žinių, gebėjimų, nuostatų brandą ir pobūdį, jų polinkius, interesus, konkrečios mokyklos filosofiją, kitų mokomųjų dalykų rengiamas individualiąsias programas, turimus vadovėlius, pagalbinę mokomąją medžiagą, technines galimybes, vietinės bendruomenės interesus ir poreikius, lokalinę aplinką, mokymosi lygius (IX–XII klasėse), tikslingiausias mokymo metodus, pedagogo profesines kvalifikacijas, specialius mokinių poreikius, integruoto mokymo reikalavimus.* Ypač svarbu pasitelkti vietinę aplinką atspindinčią medžiagą. Tai padėtų kurti prasmingą, mokiniams aktualų, įdomų mokymosi kontekstą, skatintų mokinių aktyvumą, sudarytų jiems sąlygas įsitraukti į vietinės bendruomenės gyvenimą.

Individualiųjų programų kūrimas – atsakingas ir sudėtingas uždavinys, kuriam atlikti reikia sutelktinių mokyklos pedagogų, visos mokyklos bendruomenės (įskaitant pačius mokinius ir jų tėvus) pastangų. *Kurdamas individualiąją dalyko programą, mokytojas visų pirma turėtų nuodugniai išsiaiškinti ir gerai suvokti bendrojoje programoje keliamus ugdymo tikslus ir uždavinius bei siekti juos įgyvendinti remdamasis bendrosios programos ugdymo turinio ir didaktinių nuostatų gairėmis, savarankiškai pasirinkdamas reikiamą medžiagą bei metodus. Individualiųjų programų turinyje turėtų atsispindėti mokinių, jų tėvų pageidavimai, išsakyti pačių mokinių, tėvų komitetų atstovų, mokyklos tarybos narių lūpomis. Programos turėtų siekti suderinamumo ne tik horizontaliojoje plotmėje – tarp skirtingų disciplinų, dėstomų tos pačios pakopos, klasės mokiniams, bet ir vertikaliojoje plotmėje – tarp to paties dalyko žinių, perteikiamų skirtingose klasėse ar pakopose.* Bendrosios programos rekomenduoja kai kurias temas (pavyzdžiui, ekonomikos, pilietinio ugdymo) integruoti į kelių dalykų (etikos, tikybos, geografijos, darbų ir buities kultūros ir kt.) turinį, todėl šiuos dalykus dėstantys mokytojai, rengdami individualiasias programas, turėtų glaudžiai kooperuotis, kad laiduotų darnų minėtų temų atskleidimą mokiniams. Tas pat pasakytina ir apie *integruojančias ugdymo programas. Norint jas įgyvendinti, reikia sutelkti visą pedagogų kolektyvą, parengti jų įgyvendinimo programą, kurioje būtų numatyta, kas, kada, kokią temą, problemą ar medžiagą perteikia mokiniams, kokius tikslus organizuoti bendrus renginius ir pan.*

Kurdamas individualią, konkrečią, mokyklos sąlygas ir reikmes atliepiančią programą (ugdymo turinį), *mokytojas naudojasi įvairiais mokomosios medžiagos pertvarkymo ir plėtotės būdais: a) atranka, b) adaptavimu, c) integravimu, d) diferencijavimu, e) papildomos mokomosios medžiagos rengimu, f) naujų turinio elementų (modulių, pasirenkamųjų dalykų ir t.t.) kūrimu ir kt.*

Medžiagos *atranka* atliekama atsižvelgiant į daugelį kriterijų: medžiagos prasmingumą ugdymo tikslų požiūriu, faktinės medžiagos tikslumą, medžiagos interpretavimo nešališkumą, gyvenimiškojo konteksto atitikimą, informacijos šiuolaikiškumą, medžiagos santykį su programinių reikalavimų visuma (ar aprėpia visus esminius programos skyrius), mokinio gebėjimų, kurie gali būti lavinami pasitelkus pasirinktą medžiagą, pobūdį, mokinio patirties ir interesų atitikimą ir t.t.

Vietos bendruomenės, mokyklos, mokinių poreikių tenkinimas verčia *adaptuoti* bendrąsias programas, pritaikyti jas prie konkrečių mokyklos sąlygų ir galimybių, t.y. kurti individualizuotas programas, konkretizuoti bendrųjų programų nuostatas. Ugdymo turinys adaptuojamas pritaikant jį prie mokyklos ir klasės poreikių bei sąlygų. Mokykla, atskiras mokytojas gali adaptuoti atitinkamo dalyko ugdymo tikslus, uždavinius, turinį, mokymo priemones ir kt.

Mokyklos, atskiro mokytojo kuriama *papildoma* mokomoji medžiaga taip pat padeda ugdymo turinį tikslingai konkretizuoti, pritaikyti prie vietos sąlygų ir reikmių. Papildoma mokomoji medžiaga rengiama siekiant: a) efektyvesnių mokymo rezultatų; b) praturtinti, pagilinti, išplėsti mokomosios medžiagos galimybes. Papildoma mokomoji medžiaga naudojama siekiant šalinti mokinių žinių spragas, padaryti poveikį mokymosi procesui ir rezultatams, įtraukti į ugdymo turinį vietos poreikius ir interesus atliepiančią medžiagą, atsiliepti į visuomeninio gyvenimo aktualijas, intensyviau plėtoti specialiuosius ir bendruosius mokinių gebėjimus.

Kasdienis darbas klasėje, vienijančioje skirtingų galimybių, polinkių, poreikių mokinius, reikalauja iš mokytojo kasdien planuoti savo darbą, taikyti jį prie klasės ugdymo uždavinių, jos lygio, individualių mokinių poreikių, numatyti būdus atsiradusioms spragoms likviduoti ir t.t. Visa tai pedagogas gali deramai atlikti remdamasis savo paties jėgomis ar su kolegų pagalba parengta individualioji dalyko programa, kurioje daug kas numatoma iš anksto. Šia prasme individualioji programa gali laiduoti ne tik efektyvesnį, geriau konkrečią klasės, mokyklos situaciją atliepiantį ugdymo procesą, bet ir atverti plačią erdvę mokytojų kūrybiškumui, iniciatyvai, bendradarbiavimui reikštis.

UGDYMO METODAI

Ugdymo būdai arba metodai – tai mokytojo veiksmų modeliai. Jie turi atitikti siekiamus ugdymo tikslus bei uždavinius, ugdymo turinio pobūdį. Ugdymo metodai pasirenkami ir vartojami racionaliai ir sistemingai. Pedagogo darbe stengiamasi remtis suderintais jų kompleksais. Sykiu ugdymo metodai – tai ir ugdymo stiliai, nusakantys mokytojo ir mokinių bendro darbo pobūdį, jų sąveikos savitumus.

Pačią metodo sąvoką lemia Stasio Šalkauskio įvestas ir šiandien visuotinai įteisintas *ugdymo terminas*. Kai kalbame apie ugdymo metodus, mažtome vienu kartu apie mokymo – mokymosi, auklėjimo – auklėjimosi (saviauklos) metodus, kitaip sakant, apie ugdymosi – savikūros metodus. Kalbant apie dalyko metodikas nesitenkinama vien mokymo – mokymosi metodų sistema, bet ji įtraukiama į platesnę ugdymo – ugdymosi metodų sistemą.

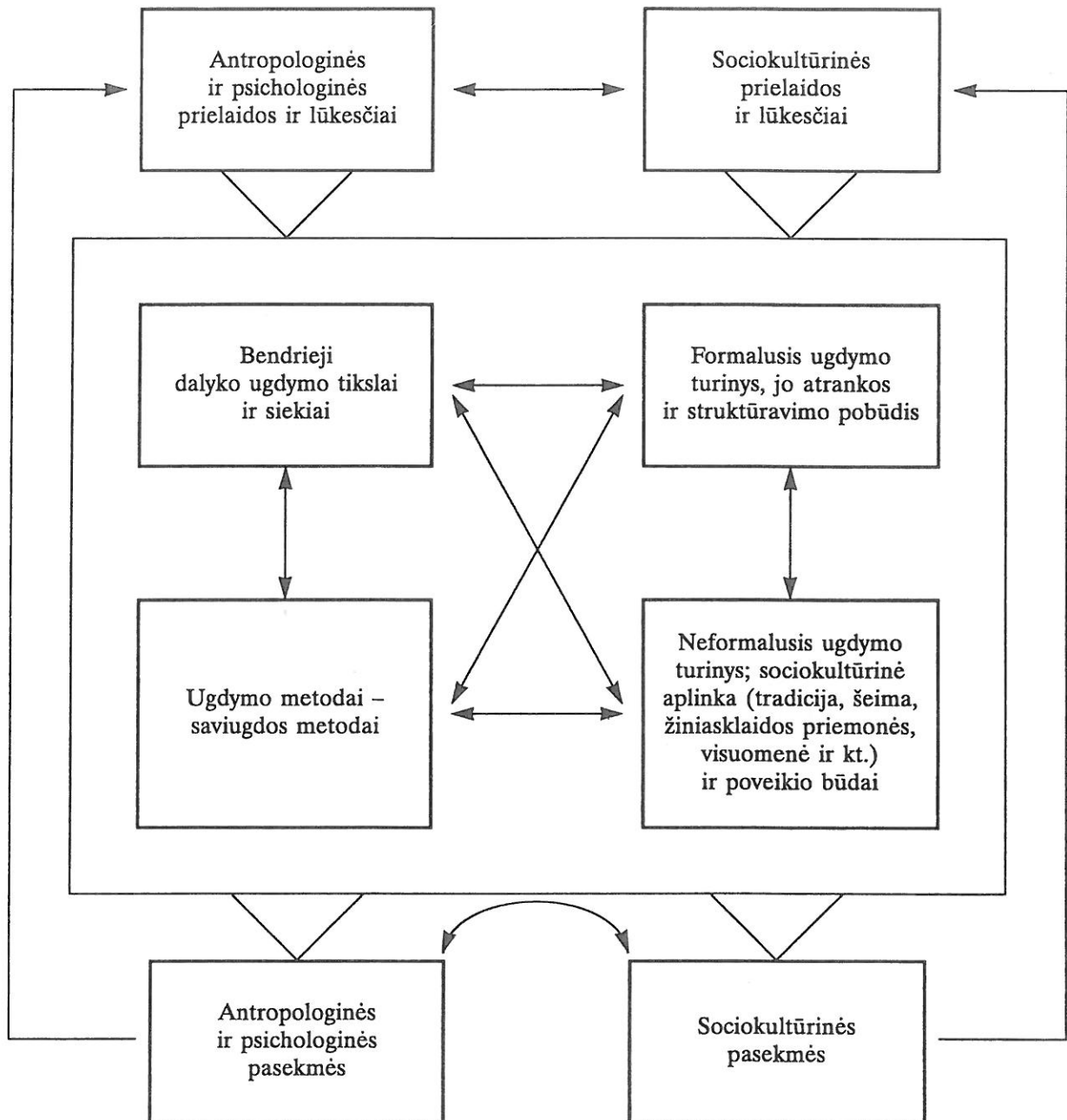
Metodo vieta ugdymo procese. Ugdymo metodai – integrali viso ugdymo proceso dalis. Jų sąmoningą, motyvuotą pasirinkimą ar derinio susidarymą lemia: 1) asmenybiniai ir sociokultūriniai lūkesčiai; 2) ugdymo tikslai ir uždaviniai; 3) ugdymo turinys; 4) psichologiniai kriterijai (mokinio prigimtis, branda, amžiaus tarpsnių bendrosios ir individualios charakteristikos, pažinimo proceso psichologiniai ir kiti dėsningumai); 5) sociokultūrinis kontekstas (artimiausios vaiko aplinkos ir pastovūs ar atsitiktiniai visuomeninės aplinkos ugdomieji poveikiai); 6) bendras kultūrinis mokytojo išprusimas, pilietinė bei dorinė pozicija, jo profesinis pasirengimas, individualūs polinkiai bei gebėjimai, gyvenimo patirtis (žr. *1 lentelę*).

Daugybės veiksmų sąlygojami asmenybiniai ir sociokultūriniai ugdymo rezultatai negali būti suvokiami kaip baigtiniai, griežtai apibrėžiami. Orientuojamasi į žmogų, kuris gyvendamas nuolatinėje gyvenimo kaitoje gebėtų pats save ir aplinką modeliuoti bei keisti pagal žmoniškumo principus. Taigi veiklos reikšmė išskirtinai pabrėžiama. Kartu daugiau nei ligi šiol dėmesio skirtina veiklos būdų ir metodų supratimo bei jų kūrybiško naudojimo ugdymui.

Metodai ir ugdymo tikslai. Sąlygiškai vienus ugdymo metodus galima sieti su bendraisiais asmens ugdymo tikslais, kitus – su dalyko mokymu. Bet *visi ugdymo metodai turi būti suderinti su bendraisiais ugdymo siekiais*. Dalyko metodai negali šiems siekiams prieštarauti ar su jais prasilenkti. Taip nutinka, jei nebeskiriami daliniai uždaviniai ir strateginiai ugdymo tikslai, jei jie sukeičiami vietomis, jei pedagogas nesugeba pasirinkti bendruosius asmens ugdymo tikslus atitinkančių būdų. Pvz., siekiant išmokyti per trumpą laiką

1 lentelė

UGDYMO METODŲ VIETA ASMENS UGDYMO PROCESSE

vaiką tam tikro dalyko faktų, sąvokų bei įgūdžių, gali būti pasirinktas reprodukcinis metodas, išnaudojantis vaiko egoistinį ambicingumą, nuolat pasitelkiami lenktyniavimu paremti mokomieji žaidimai arba vien mechanškai mokoma tam tikrų uždavinio sprendimo būdų. Dalyko požiūriu rezultatai gali būti akivaizdžiai teigiami – pasiektas trumpalaikis, dalinis uždavinys. Tačiau tokie metodai gali neigiamai paveikti dorinę asmens brandą, mokymosi motyvaciją. Šiems metodams vyraujant, nukenčia bendras intelektualinis mokinių išprusimas, jų socialinė kompetencija.

Tas pat sakytina ir apie mokyklos darbo stilių. Švietime vyraujantis autoritarinis veiklos stilius gali duoti neblogų paviršutinių mokymosi rezultatų, bet bendros tokio ugdymo pasekmės būtų žalingos ir asmeniui, ir visuomenei. Autoritarinis mokyklos veiklos būdas sudaro prielaidas išaugti nesavarankiškiems, neatsakingiems, neturintiems socialinių įgūdžių, prie kintančių gyvenimo sąlygų prisitaikyti nepajėgiantiems individams, pasyviai, manipuliuojamai, nekūrybiškai mąstančiai visuomenei.

Savarankiškos, pozityvios, konstruktyvios asmenybės, demokratinio bei savivaldaus tautos gyvenimo kūrimo siekiai *skatina mokyklą sąmoningai peržiūrėti šiandien vartojamus ugdymo metodus, įpareigoja šiuos metodus modeliuoti nauja kryptimi.*

Ateities mokykla turi padėti mokiniams įgyti bendrųjų gebėjimų, įgalinančių nuolat *mokytis pažinti ir suprasti, mokytis atsakingai veikti ir kurti, mokytis gyventi kartu – bendrauti ir bendradarbiauti, mokytis prasmingai būti.* Šiems gebėjimams ugdyti turėtume nuosekliai pasitelkti asmens intelekto, valios ir jausmų brandą bei bendrą sociokultūrinę kompetenciją plėtojančius metodus: projektų rengimą, mokymąsi bendradarbiaujant, mokymąsi grupėmis bei kitus.

Ugdymo metodai ir bendroji švietimo kaita. Metodų ar jų kompleksų pasirinkimą labiausiai įtakoja vyraujančios ugdymo sampratos, bendros švietimo kaitos tendencijos. Metodai gali būti skirstomi įvairiais pagrindais. Kiekvienoje epochoje veikia tradiciniai, įprastieji ir modernūs, naujoviški metodai. Tai formalus skirstymas, nenusakantis metodų esminių skirtumų, neteikiantis pagrindo juos vertinti: ne visa, kas nauja, yra geriau už įprasta ir patirta. Mūsų amžiaus pirmosios pusės lietuvių pedagoginėje literatūroje skiriami *tetiniai (pateikiamieji)* ir *euristiniai (atrandamieji) metodai (Stasys Šalkauskis)*. Tuo pačiu laikotarpiu metodų skirstyme akcentuojamas dar ir kitas aspektas: tai *pasyvieji*, dažniausiai žodiniai-atgaminamieji ir *veiklinamieji* (vadinami „naujosios mokyklos“, ar „darbo“ mokyklos) metodai. Abiejų skirstymų pirmuose sanduose pagrindinis veikėjas mokytojas, o antroose didėja mokinio vaidmuo. XX a. viduryje ugdymo metodai dažniausiai skiriami į dvi grupes: *orientuotus į mokytoją* ir *orientuotus į vaiką*. Šiandien pasaulinėje edukologijoje pabrėžtinai teigiama, kad naujųjų XX a. pabaigos metodų pagrindinis bruožas – *mokytojo ir vaiko sąveika.*

Šiandien keliamas ir naujas metodų skirstymo pagrindas: tai skirtingas požiūris į mokyklos vaidmenį kultūros raidoje ir į kultūros tradicijos perėmimą. Šiuo aspektu išsiskiria *reprodukcinė* ir *interpretacinė* nuostatos. Jos atitinkamai įtakoja ir metodus – ugdymo veiklą. Reprodukcinis ugdymo proceso supratimas skatina rinktis pasyvius, į mechaninį žinių ir įgūdžių perteikimą orientuotus mokymo metodus. Interpretacinė nuostata siūlo aktyvius ugdymo būdus, padedančius mokiniams savarankiškai aplinkos pasaulį aiškintis, vertinti, suprasti, gyvenimo problemas spręsti, atsakingai veikti.

SENOSIOS IR MODERNIOSIOS DIDAKTIKŲ TENDENCIJŲ BRUOŽAI

SENOJI	NAUJOJI
Orientuojasi į mokytoją kaip į pagrindinį veikėją, viską žinantį ir <i>formuojantį</i> vaiką ateičiai.	Orientuojasi į vaiką kaip unikalų, autonomišką asmenį, laukiantį kompetentingos, suprantančios, sąveikaujančios suaugusio paramos, kad galėtų pats veikdamas <i>ugdysis</i> pagal savo prigimtį.
Asmens plėtotę suvokia diferencijuotai: a) jo psichofizinės galios hierarchizuotos; pagrindinis vaiko <i>formavimo</i> kelias – intelekto lavinimas, žinios laikomos žmogaus formavimo pamatu; b) sociokultūrinė kompetencija <i>formuojama</i> atskirai.	Asmens plėtotę suvokia kaip integralią visumą (holistiškai), kurioje esama glaudžios sąveikos tarp psichofizinių galių ir sociokultūrinės kompetencijos; visapusiškas šių galių ir kompetencijų <i>ugdymas</i> skatinant įvairią ir prasmingą vaiko veiklą teikia <i>tikimybę</i> vaikui išaugti <i>žmogumi</i> .
Kultūrą suvokia <i>fragmentiškai</i> , be aiškesnio visuminio vaizdo. Dalykai griežtai atskirti vieni nuo kitų, linkstama į siaurą specializaciją. Kultūros perdavimas ir perėmimas mokykloje suprantamas kaip <i>reprodukcijos</i> procesas.	Kultūrą suvokia kaip nuolat kintančią <i>visumą</i> . Pripažįstant atskirų kultūros sričių teikiamo žinojimo specifiškumą, drauge ieškoma ryšių tarp jų siekiant sukurti visuminį kultūros ir pasaulio vaizdą. Todėl išskirtinis dėmesys skiriamas vidinei dalyko integracijai, dalyko sampratai bendrosios kultūros kontekste, tarpdalykiniais ryšiais. Kultūros perėmimą ir perdavimą suvokia kaip sudėtingą <i>interpretavimo</i> – kūrybos ir savikūros – veiksmą.
Vyrauja <i>reprodukcinės</i> tendencijos, operuojančios sąlygiškai <i>pastoviais dydžiais</i> (kultūra, mokslas, mokytojo išmokti metodai, formuojamas vaikas) ir laukiančios pastovių rezultatų.	Vyrauja <i>interpretacinės</i> tendencijos, operuojančios <i>kintančiais dydžiais</i> (kintanti kultūra, kintantys mokytojo ir mokinio mentalitetai ir t.t.), laukiančios numatomų, bet tiksliai neapibrėžiamų rezultatų.
Mokinio <i>veikla</i> pagrįsta daugiausia <i>loginio mąstymo</i> plėtojimu, nukreipta į kuo tiksliausią gaunamų <i>žinių atgaminimą, jų pritaikymą stabilioje situacijoje</i> .	Skatinama <i>visokeriopa</i> mokinio <i>veikla</i> , apimanti ne tik loginio mąstymo, bet ir <i>intuicijos, organizavimo ir kūrybos – performavimo</i> sritis, leidžianti patirti prasmingumą ir džiaugsmą. Įsisavintos informacijos ir susidarytų nuostatų bei gebėjimų <i>taikymas</i> praktikoje suvokiamas kaip <i>lankstus, kūrybiškas, daugiamatis veiksmas</i> .
Mokinių <i>metodinis akiratis</i> suvokiamas <i>siaurokai</i> (darbas su vadovėliu, informacijos rinkimas ne vadovėlyje, atkuriamojo pobūdžio namų darbai).	Akcentuojamas sąmoningas, lankstus įvairių mokymosi, saviugdų metodų naudojimas, atveriantis kelią savarankiškam, kritiniam ir konstruktyviam mąstymui.
Mokytojas visų pirma orientuojamas į gerą dalyko, jo metodikos pažinimą ir į tinkamiausių mokymo metodų pasirinkimą.	Mokytojas, be bendrojo pasirengimo, orientuojamas į nuolatinį savo bendrosios kultūros horizonto plėtimą, pažinimo teorijos, kognityvinės, socialinės bei humanistinės psichologijų ir ugdymo metodologijos pažinimą. Drauge jis skatinamas susidaryti visą ugdymo būdų <i>komplektą</i> ir <i>lanksčiai</i> bei <i>kūrybiškai</i> juos nuolat modeliuoti. Gerą mokytojo metodinį darbą laiduoja jo mąstymo savarankiškumas ir asmens etosas.

Pateikti senosios ir naujosios didaktinių tendencijų sugretinimai padeda geriau suprasti dabarties ugdymo sampratų pobūdį. *Akcentuojama mokinių veikla, visos jos formos, mokytojo ir mokinio bendradarbiavimas, kūrybinė sąveika, orientacija į savarankiškos, atsakingos asmenybės bei jos kūrybiškumo ugdymą.*

Modernioje edukologijoje galima išskirti dvi skirtingas veiklos traktuotes. Viena jų dėmesį telkia į *praktišką, veržlų, iniciatyvų* (kartais net agresyvų) žmogų, tokį būdingą šiandienei Vakarų pasaulio kasdienybei. Antroji, pradėjusi stiprėti nuo XX a. pradžios, daugiau akcentuoja *dvasinės veiklos* – refleksijos, kritiško, laisvo, konstruktyvaus mąstymo bei gebėjimo savarankiškai apsispręsti – reikšmę žmogaus brandai.

Kraštutiniuose požiūriuose visada slypi tam tikri pavojai. Visuomenėje, kurioje vyrauja pirmoji linkmė, žmogus, pasinėręs į nuolatinę pragmatinę kaitą, ima nebetikti kultūrinio pastovumo ir gelmės. Neribota laisvė, nuolatinis siekimas tenkinti akimirkos įgeidžius paverčia žmogų savęs ir pasaulio reflektuoti neįstengiančiu automatu. Antrojoje linkmėje slypi pavojus grįžti į verbalizuotą mokyklą, kurioje jaunas žmogus, per anksti pratinamas prie conceptualumo, nepajėgia jo suprasti ir priverčiamas kartoti kito mintis bei apibendrinimus. Kyla grėsmė auginti deklaruojantį, scholastišką, bet ne autentišką, gebantį savarankiškai mąstyti bei veikti žmogų. Asmeniui ir jo kuriamai kultūrai rizikinga ir vienos, ir kitos linkmės persvara. Mokykla turėtų gebėti šias tendencijas išmintingai derinti rinkdamasi atitinkamus ugdymo būdus ir siekdama savo išsikeltų ugdymo tikslų. Šiuo atžvilgiu labai svarbu gebėti kompleksiskai naudoti ir dorinį asmens jautrumą, ir jo intelektualinę bei socialinę veiklą skatinančius metodus.

Ugdymo metodų pasirinkimas. Siekdamas bendrųjų ugdymo tikslų, mokytojas turi visišką laisvę pasirinkti tinkamus ugdymo metodus ar susidaryti jų derinius, kurtis autentišką darbo stilių. Tai daroma atsižvelgiant į realią situaciją: mokinių poreikius ir galimybes, paties mokytojo gebėjimus ir savybes, kintantį sociokultūrinį kontekstą.

Sėkmingam mokytojo darbui, jo gebėjimui pasirinkti reikiamus ugdymo būdus turi įtakos šios prielaidos:

- išsiugdytas ir nuolatos puoselėjamas darbo etosas;
- geras profesinis pasirengimas: a) kognityvinės bei humanistinės psichologijos išmanymas; b) įvairių kryptų metodų pažinimas ir gebėjimas juos vertinti bei pasirinkti pagal veiklos tikslus; c) geras dalyko išmanymas;
- conceptualaus mąstymo gebėjimai;
- gebėjimas matyti tikrovės kaitą, išvelgti jos tendencijas, ją apibendrinti, vertinti, suprasti faktų bei reiškinių ryšius, sieti ugdymo turinį ir tikslus ir atitinkamai lanksčiai bei kūrybiškai modeliuoti savo veiklos būdus.

Dabarties mokytojui nepakanka remtis tik kognityviniais dėstomo dalyko metodais. Labai svarbu perprasti ir gebėti kūrybingai naudoti bendruosius asmens ugdymo, įvairiųjų jo galių bei kompetencijų plėtotės būdus. Pasirengimas šiuos būdus išmintingai naudoti labiausiai priklauso nuo mokytojo asmenybės dorinės, kultūrinės bei visuomeninės brandos, nuo mokytojo žmoniškumo.

Ugdymo metodų komplektai padeda mokytojams siekti sudėtingų ir įvairiapusių šiandienos ugdymo tikslų. Naudodamiesi ne pavieniais metodais, bet racionaliai sudarytais jų rinkiniais, galime žvelgti į ugdomą asmenį kaip į visumą, vienu metu rūpintis jo įvairių galių auginimu, puoselėti asmenybės integralumą.

Ugdymo metodų rinkiniai leidžia aprėpti plačią ugdomojo darbo sritį ir visą laiką neišleisti iš akių bendrųjų vaiko ugdymo tikslų bei kuriamos demokratinės visuomenės poreikių. Bendrieji ugdymo tikslai ir demokratinės visuomenės poreikiai – tai ugdymo būdų kompleksus integruojantys veiksniai.

Ugdymo metodų rinkinių susidarymas ir jų kompetentingas naudojimas – sudėtingas ir nemažų pastangų reikalaujantis darbas. Vienas šio darbo sandų – vidinio ir išorinio diferencijavimo derinimas. *2 lentelė* atskleidžia vidinio diferencijavimo galimybes, dirbant su atskiru mokiniu ar mobilia, tam tikram tikslui sudaryta, mokinių grupelė, atsižvelgiant į individualius mokinio bei mokytojo bruožus ir nuostatas.

Individualizavimo bei diferencijavimo metodų komplekte yra ir darbo su gabiaisiais ar atsiliekančiais būdai. Ugdymo praktikoje dažnai diferencijavimas tampa savitiksliis, uždaras vyksmas. Pamiřtama, kad *šio vyksmo baigiamasis tarpsnis – sintezė, integravimas*. Tad ugdymą diferencijuojantys, individualizuojantys būdai turi būti derinami su integruojančiais, sintetinančiais. Plėtodami individualius asmens gebėjimus, deramą dėmesį turime skirti jo bendrajai kultūrinei bei socialinei kompetencijai ugdyti. *Asmens ugdymą derėtų nuosekliau sieti su visuomenės vizija*: auginame žmogų, gebantį kartu su kitais kurti pliuralistinę, bet *solidarią, susikalbančią demokratinę visuomenę* ir joje *oriai, atsakingai gyventi*. Diferencijavimas, jei nepaisome bendrojo sociokultūrinio ugdymo tikslo, gali būti ir žalingas, kaip antai: per ankstyvas vaikų išskyrimas pagal gabumus į atskirus mokyklų tipus (mintis kurti gimnazijas nuo V klasės); vaikų skirstymas pagal gabumus į atskiras klases toje pačioje mokykloje; „prestizinėmis“ laikomų mokyklų siekimas priimti tik aukšto socialinio statuso šeimų vaikus; kad ir mažiausias vaiko privilegijuotumas dėl turto, tėvų padėties ar tiesiog individualių bruožų ir t.t.

Siekiamo išsiugdyti visuomenę, gebančią save reflektuoti, konstruktyviai mąstyti ir veikti. Susidarydami ugdymo būdų kompleksus, šia vizija turėtume remtis kaip viena iš pagrindinių integruojančių ašių.

Ugdymo metodai ir ugdymo turinys sudaro nedalomą visumą. Mokykloje vykstanti ugdymo turinio kaita ragina nuolat persvarstyti turinio ir metodų sąveiką.

Atsiverdama neformaliems turinio šaltiniams (visuomenės informavimo priemonėms, už mokyklos vykstantiems įvairiems kultūros reiškiniams, dabarties gyvenimo problematikai) šiandieninė mokykla turi rinktis bei kurtis ir atitinkamus – mokinių aktyvią, savarankišką, konstruktyviai kritišką laikyseną skatinančius – ugdymo būdus. Ji privalo siekti dialogo tarp jos pačios turimų ugdymo metodų ir neformaliojo ugdymo turinio poveikio būdų. *Šiuo atžvilgiu ieškotina tokių ugdymo būdų, kurie padėtų integruoti formalųjį ir neformalųjį ugdymo turinius. Projektų kūrimo metodas – vienas iš galimų pavyzdžių.*

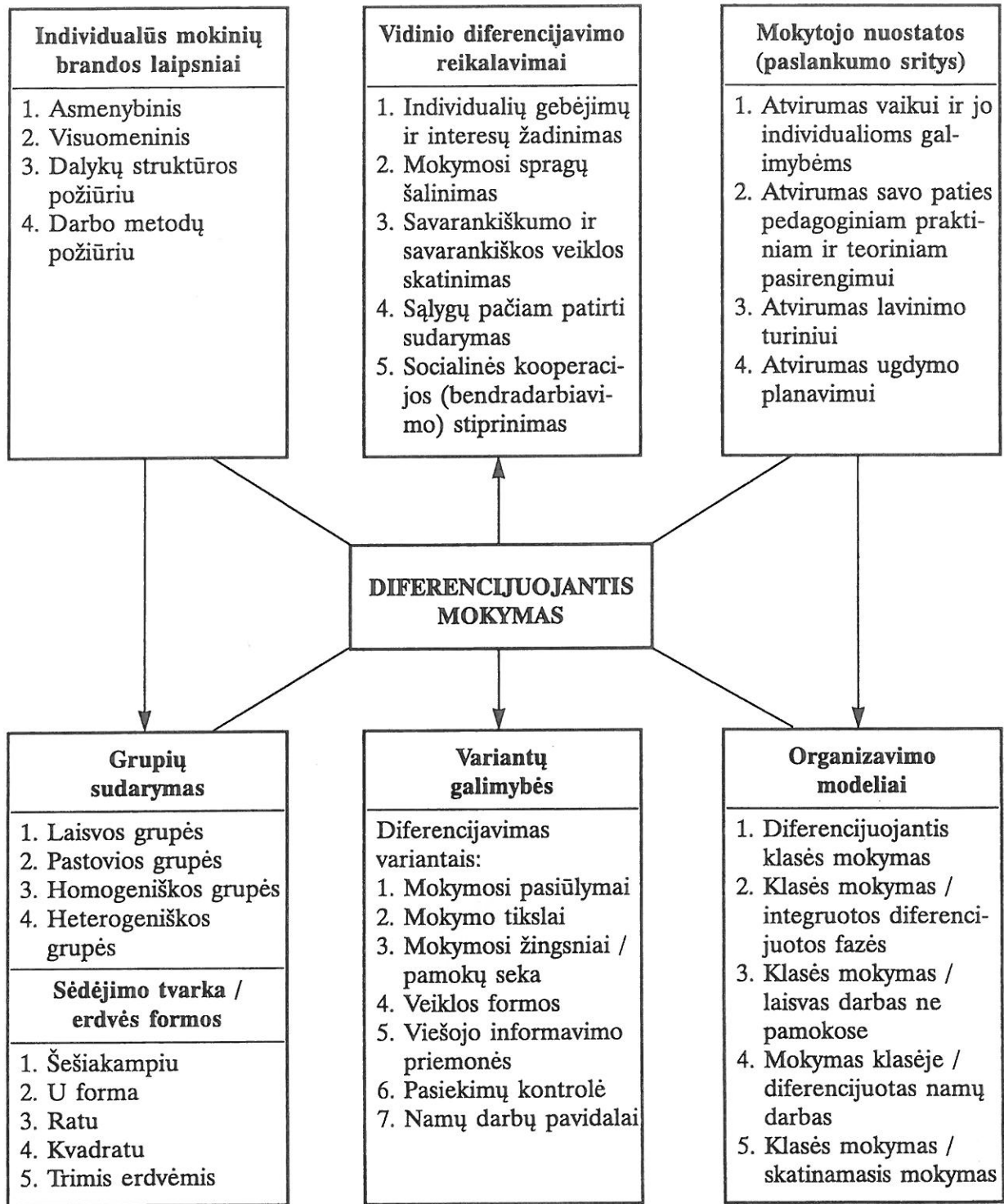
Vienokią ar kitokią ugdymo metodų kryptį renkames struktūruodami ugdymo turinį. Šiandieninė koncentrinė, ne linijinė, mokyklos ugdymo turinio struktūra remiasi psichologinėmis amžiaus tarpsnių charakteristikomis ir jų nulemta ugdymo metodų specifika – *kiekvienam koncentruoti saviti metodiniai bruožai*.

Koncentrų požiūriu derėtų vertinti ir mokyklos moksliskumo (akademiškumo) sampratą. Mokslinis žinių pagrindumas kaip principas abejonių nekelia. Tačiau atviroje visuomenėje, kurioje nėra vienos ideologijos monopolio, augantis žmogus vyresnėse klasėse turėtų patirti mokslo tiesų santykinumą ir kaitą.

Jau mokykloje mokiniai turėtų perprasti svarbią šiuolaikinių mokslų metodologinę nuostatą: tyrinėtojas yra nebe aprašomo pasaulio išorėje, bet jo viduje; jis pats tampa tyrinėjamos tikrovės dalimi. Pasaulio pažinimas nebeįmanomas be tyrinėtojo, stebėtojo savižinos.

Žemesniuose centruose ugdymas remiasi ne tiek dalyko, kiek *vaiko asmeninės patirties logika*. Čia nėra būtina sisteminė dalyko kaip mokslo struktūra, įprasta aukštesiose mokyklose. Tokia nuostata nepažeidžia moksliskumo principo. Svarbu, kad atitinkamo amžiaus vaikas gebėtų pagal savo galias vis plačiau ir giliau suvokti esminius pasaulio procesus, faktus ir jų patikimumo kriterijus, jų tarpusavio ryšius ir sąsajas su gyvenimu. Pradedama nuo tiesioginės vaiko patirties, o *vėliau atskleidžiami vis įvairesni kontekstai, einama prie platesnių apibendrinimų*. Kartu ryškėja ir *dalyko sisteminiai kontūrai*.

DIFERENCIJUOTO MOKYMO PLANAVIMO PAVYZDYS¹

¹ Gerbert K., Preuss U. Differenzierender Unterricht Konkret. Bad Heilbrunn, 1978. S. 12 (Leo Roth (Hrsg.), Pädagogik Handbuch für Studium und Praxis. 1991. Ehrenwirth Verlag. München.

Augančio žmogaus mokslinės mąstysenos pagrindai formuojasi pamažu ir individualiai. Per ankstyvas, psichologiškai neapdairus abstrahavimas (pvz., matematinė kalba fizikoje, juridinė kalba istorijoje, gramatinės kategorijos kalbos dalykuose ir t.t.) nepasirengusiam vaikui dažnai užkerta kelią mokytis sąmoningai, kritiškai, o kartu konstruktyviai mąstyti. Mokyklos pasiekimų lygį nusako ne tiek olimpiadų ar kitų renginių dalyvių skaičius, kiek aukšti visų mokinių sąmoningo orientavimosi, mąstymo savarankiškumo ir kūrybiškumo rodikliai. Jų siekiant, būtina rinktis ugdymo būdus, atitinkančius psichologinę mokinių brandą.

Kita vertus, pasirenkami ugdymo būdai neturi esmingai prieštarauti ir moksliniam dalyko nuoseklumui. Mokytojui būtina pažinti dalyko mokslinės sistemos struktūrą ir stengtis ją palaipsniui perteikti mokiniams. Ypač svarbu išugdyti jaunosios kartos *mokslinę mąstyseną*. Šiuo atveju svarbi ne tiek akademinė dalyko struktūra, kiek *mokslo metodologija*. Jau anksti gali būti suprantami priežastingumo ryšiai, apibendrinimo galimybės bei atskirų mokslo šakų specifiniai skirtumai.

Geras mokslų metodologijos išmanymas padeda tinkamai pasirinkti ugdymo metodus, būdus, stilius. Tad rengiant mokytojus, tobulinant jų kvalifikaciją, būtina išsamiau nei lig šiolei supažindinti su mokslų metodologijos pagrindais.

Mokykloje vartojami ugdymo metodai turėtų atitikti ugdymo turinio diferencijavimo ir integravimo siekius. Rinkdamiesi metodus, atsižvelgiame į skirtingus mokinių poreikius, nevienodą jų psichofizinę brandą, įvairius žinių ir gebėjimų lygmenis. Mokytojui svarbu gebėti lanksčiai naudotis susidarytu ugdymo metodų komplektu, pamokose remtis įvairiomis metodų kombinacijomis.

Sykiu mokykloje pasirenkami ugdymo metodai turėtų talkinti mokomųjų dalykų integracijai, skatinti mokinius sieti į visumą problemos sprendimui reikalingas įvairių dalykų žinias. Ir vėlei – projektų rengimo metodas šiuo atveju būtų vienas iš tinkamų pavyzdžių.

Nemažos įtakos ugdymo būdams turi naujosios mokymo technologijos. Kompiuteriai ir kitos šiuolaikinės mokymosi priemonės neturėtų tapti savitiksliu dalyku. Mokyklos bendruomenė privalėtų *ieškoti tokių ugdymo būdų, kurie padėtų naujas technologijas ir vis gausėjančius naujus, dažnai prieštarigus ugdymo turinio šaltinius susieti su bendraisiais asmens ugdymo tikslais.*

